

Cilt: 6, Sayı: 12, Temmuz 2018 / Volume: 6, Issue: 12, July 2018

İNGİLİZ RAPORLARINA GÖRE FİLİSTİN'DEKİ İNGİLİZ İDARELERİ VE İSRAİL DEVLETİ'Nİ OLUŞTURAN SÜREÇTEKİ ROLLERİ

**By The British Reports British Administrations In Palestine And Their
Roles In The Constituent Process Of The Israel State**

Macide BAŞLAMISLI*

ÖZ

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti farklı cephelerde aynı anda birçok devletle savaştı. Savaştığı ülkelerden biri de dönemin en güçlü devleti İngiltere idi. İngiltere, güneş batmayan sömürgelerine yeni topraklar katmak adına müttefiki olduğu devletlerle birlikte Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaş açtı. Orta Doğu'da Arapları kışkırtarak Türk idaresine karşı isyanlar başlattılar. Bu bağlamda Türk idaresi altındaki bu toprakları parçalama politikasına yöneldiler. Birinci Dünya Savaşı sonrası galip devletler, Versailles düzeni ile Alman ve Türk imparatorluklarının topraklarını yağmalamaya başladılar. Oluşturdukları bu yenedünya düzeninde "Manda" adını verdikleri yeni yönetim sistemi ile işgal ettikleri toprakları sömürmeye başladılar.

İngiltere için Orta Doğu coğrafyasında Filistin' in ayrı bir önemi vardı. Filistin, üç din için kutsal sayılan bir ülkeydi. Avrupa'dan dışlanan Yahudiler, kendilerine bir yurt kurma çabasına girmişlerdi. Bu amaç doğrultusunda kurulmuş olan ve Yahudi milliyetçiliğini esas alan Siyonizm, İngiltere ile birlikte hareket ederek bu planı yönlendirdi. Söz konusu planlar Birinci Dünya Savaşı öncesinde başlamış, ancak savaş sonrası harekete geçebilmişlerdi.19. yüzyılda kurulmuş olan Siyonist Örgüt, Birinci Dünya Savaşı'nı fırsat bilerek 1917'de yayımlanan Balfour Bildirgesi ile Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulacağını tüm dünyaya ilan etmiş oldu. Böylece savaş sonrası görülmüş oldu ki İngilizler, Filistin üzerinde hem Yahudilere hem de Araplara bağımsızlık sözü vermişlerdi.

Türk idaresi altında barış ve huzur içinde yaşayan toplumlar bir anda etkisi günümüze kadar gelmiş olan bir çatışma ortamı içine girmiş oldular. İngiltere, Siyonist Örgütü'nden aldığı maddi desteklerle Yahudilerin hamisi olmuştu. Araplara göre azınlıkta olan Yahudiler, teşvik edilen büyük göçlerle neredeyse Araplara eşit nüfusa sahip olmak üzerelerdi. Filistin'de geçici Askeri yönetim sonrası kurulan Manda idaresi ile İsrail Devleti'ne giden yolların taşları döşenmiş oldu. İngiltere bu

---

* Doktora Öğrencisi, KSÜ Tarih Bölümü, macidebaslamisli80@gmail.com.

süreçte, Filistin'de idari, hukuki, sosyal ve mali yapılar oluşturarak Yahudi Devleti'nin temellerini atmış oldu.

Anahtar kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, İngiltere, Balfour Bildirgesi, Siyonizm, Manda İdaresi, Filistin.

ABSTRACT

In the World War I, the Ottoman State fought many states at the same time on different front lines. One of the countries that fought was the most powerful state of the epoch, England. England waged a war against the Ottoman Empire with states that were allied to bring new territories to their colonies. They started revolts against the Turkish rule by provoking Arabs in the Middle East. In this context, they directed the policy of dividing these lands under the Turkish rule After the World War I, the victorious states began to loot the territories of the German and Turkish empires with the Versailles arrangement. In this new world order they formed, they began to exploit the land they occupied with the new administration system called "Mandate".

For England, Palestine had a different importance in Middle East. Palestine was a holy country for three religions. The Jews, who were excluded from Europe, entered into an effort to establish themselves a "National Home". Zionism, which was established in line with this goal and based on Jewish nationalism, directed this plan by acting together with England. These plans had begun before the First World War, but could have moved into post-war action. The Zionist Organization, founded in the 19th century, declared to the whole world that the First World War was an opportunity to establish a Jewish dwelling in Palestine with the Declaration of Balfour, published in 1917. Thus, it was seen after the war that the British promised independence both to Jews and Arabs over Palestine.

Communities that living peacefully under the Turkish rule have entered into a conflict that has come to the present. England was the "Maccenas" of the Jews with the financial supports received from the Zionist Organization. The minority Jews compared to the Arabs were almost equal to having an equal population of Arabs with the great immigrations. The temporary Military administration in Palestine and the later Mandate administration facilitated the establishment of the State of Israel. In this process, England has laid the foundations of the Jewish State by creating administrative, law, social and financial structures in Palestine.

Keywords: World War I, England, Balfour Declaration, Zionism, Mandate, Palestine.

1. İngiliz Raporlarına Göre Türk İdaresindeki Filistin

Büyük Britanya yönetimi Filistin ile ilgili durum tespiti ve istihbarat raporlarında topraklarına göz koyduğu Türk İmparatorluğu'nu ve yönetimini her daim kötüleme yoluna gitmişti. İngiliz raporlarına göre, Filistin'de Birinci Dünya Savaşı öncesi Türk idaresi, Suriye ve Filistin' nin arazi sahibi ileri gelen ailelerine verilen yetki devriyle bir dereceye kadar hafifletilmiş bir despotizmdi. İdare'nin başı Beyrut'taki Vali idi, Kudüs bağımsız bir "Sancak" tı. Kudüs Sancağı, Mısır sınırından Yafa'nın hemen kuzeyine kadar uzanıyordu. Filistin'in geri kalanı Beyrut, Akre ve Balka'daki (Nablus) dâhil edilmişti. Her sancak, birkaç Nahiya' yı (köy veya küçük köylerin birleşimi) birleştiren ilçelere ayrılmıştı. Bu idari birimlerin her birinin kendi yönetimi vardı. Mutasarrıflar, bu idarenin başıydı. Bunlar İstanbul ile doğrudan temas halindedir. Bu üst düzey yöneticilere bağlı tüm üst düzey yöneticiler, belirgin bir Türk bürokrasisini oluşturdu. Türkçe resmi dildi. İmparatorluk Hazinesi'ne ödenmesi gereken vilayetin gelirleri, esas olarak arazi ve binalar, gümrükler, damga vergileri ve Mahkeme harçlarının vergilendirilmesinden elde edilmekteydi. Diğer yükümlülükler ise, hayvanlar üzerindeki vergi, yollarda zorunlu çalışma ve askerlikten muafiyetiydi. Savaş başladığında bunlara ek olarak, özel savaş vergileri uygulanmıştı. Araziler üzerindeki ana vergi ise, "Öşür" dü. İngiliz raporlarına göre, "Vergi oranı hasada göre şekillenmekle beraber, büyük haksızlıklara" sebep olmaktadır. Aşar vergisi sistemi Kuran'dan kalmaydı. Araziler, toprağın güvenliğini sağlayabilecek kişilere veriliyordu. Başta muhtarlar ve toprak sahipleri olmak üzere köyün ileri gelenleri, köylüler üzerinde vergi baskısı uygulayabiliyorlardı. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 151)

Arap coğrafyasındaki Türk idaresinin önemli bir özelliği de, "Vakıf" olarak kurumlaşmış dini bağışların tanınmasıydı. Bir mülkün "vakıf" haline getirilebildiği İslam dinine göre, "Mülkün mülkiyet hakkı tasfiye edilir ve bundan böyle, Yaradan'ın zımnî mülkiyetinde" kalırdı. Kullanım hakkı (İntifa) ise, sadece insanoğlunun yararı için kullanılırdı ve özü gereğince devredilemezdi. Bu bağış şekli Filistin'deki diğer dini topluluklar tarafından da benimsenmişti. Hukuk sistemini ise, "Şeriat" esaslarına bağlı dini mahkemeler oluşturmaktaydı. Türk idaresi sırasında, Halifelik Mahkemesi'nin anayasası, yargı yetkisi, usulü ve iç düzenini etkileyen bir dizi yasa, aynı zamanda Halife olan Sultan tarafından daha sonra buna ek olarak Anayasa Hükümeti'nin kurulmasından sonra yasama organı tarafından ilan edilmişti. 1908'de İkinci Meşrutiyet'in bir sonucu olarak, bir Senato ve Temsilciler Meclisi'nin oluşturduğu bir Osmanlı Parlamentosu oluşturuldu. Filistin'den seçilen milletvekili sayısı altıydı.

Filistin' deki yabancıların konumu, genellikle ülkelerinin konsolosluk makamları tarafından korunmuştu. Arap Hıristiyanlar da yabancı konsoloslukların hizmetlerinden yararlandılar. Azınlıkların çıkarları böylece korunmuştu. Konsolosluk korumasından vazgeçmeye hazır olmadıkça yabancılar toprak sahibi olamıyorlardı. Buna istisna olarak, Baron Edmond de Rothschild tarafından kurulan bir Yahudi kolonisi oluşturuldu. İngiliz raporlarına göre, bu kolonistler ile Arap

komşuları çok iyi anlamaktalardı. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 152,153)

İngiliz raporlarına göre, Birinci Dünya Savaşı sırasında Filistin'deki Türk idaresi, “askeri bir despotizme” dönüşmüştü. İngilizler, isyana sevk ettikleri Araplara, Türk askerinin güven duymadığını iddia etmişlerdi. Bu yüzden Türk komutanlar Filistinli tebaaya yönelik şiddetli ve baskıcı önlemler almıştı. İngilizler küstahça Türk idaresinin Filistinlileri açlığa mahkûm ettiğini iddia etmekteydi. Sık aralıklarla yapılan kamu idameleri ve yoğun askere alınma dışında, kırsal alan hayvanlar, yakıt ve gıda maddelerinden mahrum bırakılmışlardı. Arazi sahipleri ise, askeri yetkililer tarafından kendilerine yapılan talepleri karşılamak için mülklerini ipotek etmeye zorlanmışlardı. Her dönem ithalata bağlı bir ülkede, temel gıda fiyatları ve diğer emtiaların fiyatları anormal derecede yükselmişti. Tüm bu olumsuz gelişmelerden sonra Filistinliler, İngilizleri “Büyük Kurtarıcı” olarak görmüşlerdi. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 153)

2. Arap İsyanları ve McMahon Taahhüdü

İngiliz raporlarına göre, Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki yıllar boyunca, Osmanlı İmparatorluğu'nun Arap İlleri, Türk idaresi altında huzursuzlardı ve yönetime karşı sık sık isyan ediyorlardı. Türk ordusu sık sık Arap Yarımadası'ndaki bu isyanları bastırmakla uğraşmaktaydı. İngilizlere göre, bu kabileler, “Özgür Ruhlu” lardı ve bu yüzden isyan ediyorlardı. Elbette Arap çöllerinde esen bu özgürlük rüzgârlarının arkasında İngiltere vardı. Arap coğrafyası, Türk idaresi altındayken, Suriye'de İngilizlerin “genç ve dinamik” olarak nitelendirdiği bir milliyetçi hareket ortaya çıktı. Söz konusu hareketin kökeni, 1860'lara kadar uzanıyordu. Arap “altın çağının” ve Arap tarihini ve edebiyatını yeniden canlandırmayı amaçlayan hareket çerçevesinde birçok topluluk oluşturuldu. Hareket, 1866 yılında Amerikan himayesinde Suriye Protestan Koleji'nde çalışmalarını yoğunlaştırdı. İngilizler, bu durumu, Suriye gençliğini Batı dünyasının fikirleriyle tanıştırmak adına takdire şayan bir olay olarak nitelendirirken, Suriye'de Amerikalı Protestanlar tarafından körüklenen Arap milliyetçiliği de yavaş yavaş kökleşmeye başlamıştı. Ancak Osmanlı İmparatorluğu içinde İttihat ve Terakki Yönetimi'nin Merkezileştirmeye önem vermesiyle söz konusu Arap hareketi darbe aldı ve yer altına sürüldü. 1913'te Paris'te bir Arap Kongresi düzenlendi. Bu kongreden uygun bir fırsat çıkması halinde özgür ve birleşik bir Arap Devleti kurulması fikri çıktı. Türk Hükümeti, “tahrikkar” olarak nitelendirdiği bu kongreye şiddetle karşı çıktı ve bu yöndeki çabaları bastırmak için elinden geleni yaptı. Ancak kısa bir süre sonra, 1914'te Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, Batı himayesine girmiş Araplara bekledikleri uygun fırsatı vermiş oldu. Savaş başlamadan önce İngilizler, Türk ordusu içindeki Araplar üzerinde de bir baskı yaratma amacındaydı. Türk ordusunda görev yapan Mısırlı bir Arap olan Ali Aziz, 1913'te Libya'da sorumlu olduğu birliğini nedensiz olarak terk etmek ve vatanına ihanet ettiği gerekçesiyle yargılandı. Ali Aziz'i sahiplenen İngiltere ve Fransa bu durumu Arap isyanlarında kullanabileceğini düşündü. Ali Aziz, Arap milliyetçiliğini ve ayrılıkçılığını savunan bir adamdı. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 16-18)

31 Ekim 1914'te Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk savaşa girdiği yer, Suriye ve Filistin'di. Bu iki bölge İngilizler için stratejik öneme sahipti. Savaşta İtilaf Güçlerine karşı tehlike oluşturabilirlerdi. Suriye ve Filistin Süveyş Kanalı üzerinde bir Türk-Alman saldırısının temelini oluşturabilirdi. Bu bağlamda Halife'nin bir Kutsal Savaş çağrısı, tüm Müslümanları bir araya getirebilirdi. Ancak Halife'nin bu çağrısı İngilizler' in bağımsızlık masallarıyla kandırdığı Müslüman Şerif Hüseyin ve Mısırlı yöneticiler, Türk imparatorluğuna karşı başlatmış oldukları isyanlarla bu olasılığı engellemiş oldular. Tüm bunlara rağmen Osmanlı Halifesi, Kasım 1914'te İstanbul'da "Cihat" ilan ettiğinde, Şerif Hüseyin bu ilanın Mekke ve Medine'de duyurulmasına izin vermedi. Çünkü kendisi söz konusu kutsal ittifakı İngilizlerle yapmaya karar vermişti. Ancak ne yazık ki savaş sonrası birden fikrini değiştiren İngiltere, Şerif Hüseyin'e fazla beklenti içine girmemesi gerektiğini söyledi. Çünkü İngiltere huzursuzdu çünkü tek başına çullanmak istediği Arap coğrafyasına Fransa da girmişti. 1915 Mart'ında, Fransız Hükümeti, Filistin de dâhil olmak üzere Suriye'nin kontrolünü ele geçireceğini açıkladı. Bu kararı tartışan İngiltere, 1915 Haziran'ında Fransızların Kuzey Suriye'ye karşı verdiği talebinin kabul edilmesi gerektiği, ancak Kutsal Topraklar (Mekke ve Medine'nin), Kudüs ve Filistin'in bir parçası olarak dünya çapındaki önemi nedeniyle uluslararası yönetim için ayrılması gerektiğine karar verdi.

İngiliz raporlarına göre, Arap isyanları sayesinde İngiltere, 1915 Şubat'ında Süveyş Kanalı'na yönelik bir Türk-Alman saldırısını da püskürtmüş oldu. Şimdi sıra Türk İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'daydı. Nisan 1915'ten itibaren Gelibolu'nun Müttefik işgali başladı. İngilizler çok umutluydu. Onların bu umudu Arapları da heyecanlandırmıştı. Müttefiklerin korkunç büyüklükte bir hazırlıkla Gelibolu'ya dayanmasını fırsat bilen Araplar hemen harekete geçti. İlk olarak Suriye'deki Amerikan destekli Arap Milliyetçisi Komite, Türk ve Alman Hükümetleri tarafından kendilerine sunulan bağımsızlık vaatlerini reddetmeye ve Mekke Şerifi Hüseyin ile ortak hareket etmeye karar verdi. İkinci olarak, 14 Temmuz 1915 tarihli bir mektupta Hüseyin, Mısır'daki İngiliz Yüksek Komiseri Sir Henry McMahon' a, Türklere karşı Büyük Britanya ile işbirliği yapmaya hazırlandığı şartlar konusunda bilgi verdi. Şerif Hüseyin'in, İngilizler'in Çanakkale'de büyük bir zafer kazanacağından hiç şüphesi yoktu. Öyle ki daha savaş sonlanmadan gerçekleşmeyecek hayallere kapılmıştı. Mc Mahon'a yazdığı mektupta, sınırları Kuzey'de Mersin ve Adana, Birecik, Urfa, Mardin, Midyat, doğuda İran sınırı, güneyde ise Hint Okyanusu ve batıda Marsilya'ya kadar uzanacak olan bir Arap Devleti'nden söz etmekteydi. Şerif Hüseyin'in bu önerisi, İngilizlerin sinirini bozmuştu. İngilizlere göre, Hüseyin şimdiden kendisine vaat edilen sınırların dışına çıkmıştı bile. Hızını alamamış neredeyse Asya'daki tüm Arap dünyasını kucaklamıştı. Sir Henry Mc Mahon, bu öneriye cevaben, sınır tartışması için henüz erken olduğunu söyledi. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 18) Kısa bir süre sonra İngilizler, Çanakkale' de büyük bir bozgun yaşadı. İngiliz raporlarına göre, İstanbul'un düşüşü sonsuza kadar ertelenmiş görünüyordu. Bu mağlubiyete İngilizler'den daha çok bozulan Şerif Hüseyin, 9 Eylül'de Henry McMahon'a yazdığı ikinci mektubunda ağız değiştirmişti. Şerif Hüseyin, ilk

mektubu için Mc Mahon'dan özür dileyerek “Ekselanslarının kendisini ilk mektupta yer alan için cüretkârlığı için affetmesini” istiyordu. Mc Mahon ise, tüm Arap coğrafyası için bağımsızlık istediklerini ancak Fransa'nın Suriye'ye girmesinin tüm dengeleri bozduğunu söylüyordu. 24 Ekim'de Şerif Hüseyin'e şu mektubu yazdı: “Kuzey'de yer alan Mersin, İskenderun ile Şam, Korna, Hama ve Halep ilçelerinin batısında yer alan Suriye'nin bölümlerinin tamamen Arap olduğu söylenemez ve önerilen sınırlar dışında bırakılmalıdır.” Bunun dışında “Söz konusu yerler, Büyük Britanya'nın müttefiki, Fransa'nın çıkarlarına zarar vermeden hareket etme özgürlüğüne sahip olduğu bölgelerdi” diyerek buraların Fransa'ya bırakıldığını anlatmaya çalışıyordu. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 19) Buna göre, Şerif Hüseyin'in idaresinde olan Mekke ve Medine'nin korunması İngiltere'de olacaktı. Eğer bu kabul edilirse, Büyük Britanya, Araplara idare konusunda tavsiyeler verecek ve hükümet kurmalarına yardımcı olacaktı. Böylece mevcut şartların Şerif Hüseyin'in umduğu gibi bir bağımsızlık olmadığı ortaya çıkmış oldu. Mektup, “Bağdat ve Basra vilayetleriyle ilgili olarak, Araplar, bu toprakları yabancı saldırganlıktan korumak, yerel halkın refahını artırmak ve korunmak için Büyük Britanya'nın yerleşik konum ve çıkarlarının özel yönetsel kontrol tedbirleri gerektirdiğini kabul edeceklerdir.” şeklinde sona ermekteydi. Bu satırlar, bölgede İngiliz çıkarları için Manda yönetimleri kurulacağını habercisiydi. Şerif Hüseyin, kuzeyden güneye doğudan batıya geniş sınırlarla çevrili Arap devleti hayalleri kurarken, İngilizler ona söz sahibi olamayacağı bir kuklalık teklif ediyordu. Açıkçası Şerif Hüseyin için büyük bir hayal kırıklığı olmuştu. İngiltere'nin Filistin toprakları için önemli planları vardı. Aynı topraklarda hem Yahudilere hem de Araplara bağımsızlık vaat etmişlerdi. Böylece günümüzde bile devam etmekte olan “Filistin Sorunu” nun ilk tohumları atılmış oldu.

1922'de Londra'da Sömürgeler Bakanı Winston Churchill Arap Delegasyonu'na şunları söylemişti:

“Bu mektup (Sir H. McMahan'un 24 Ekim 1915 tarihli mektubu), Mekke Şerifi'ne, Araplar tarafından önerilen bölgelerdeki bağımsızlığı tanımak ve desteklemek için verdiği sözleri iletmek üzere aktarılmıştır. Söz konusu bölgeler, Majestelerinin Hükümeti tarafından Beyrut ve Kudüs'ün bağımsız “Sancak” vilayetini kapsayacak şekilde görülmüştür. Ürdün'ün batısındaki Filistin'in tamamı Sir H. McMahan' un Araplara verdiği sözden çıkarılmıştır.” (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 20)

Böylece Filistin'in Araplara verilmeyeceği kesinleşmiş oldu. İngiltere, Şerif Hüseyin'e verdiği sözü tutamamasını, savaşın gidişatının değişmesine bağladı. Sir Henry Mc Mahon ve Şerif Hüseyin arasındaki diğer yazışmalarda, bahsi geçen tartışmalı bölgeler, Halep ve Beyrut Vilayetleri idi. Şerif Hüseyin bu vilayetlerin tamamen Arap olduğunu ileri sürmekteydi. Sir Henry McMahan, Fransız çıkarlarının söz konusu olduğunu vurgulayarak, kuzeydeki tüm iddialarından vazgeçmedikleri halde, İngiltere ile Fransa arasındaki ittifakı bozmak istemediğini belirtti. İngiliz Hükümeti kararını vermişti artık Şerif Hüseyin ile sınırlar üzerinde daha fazla pazarlık yapılmayacaktı. İngiliz hükümeti, Şerif Hüseyin'e Türklere

yönelik isyanın sürdürülmesi için ihtiyaç duyduğu cephane, mühimmat ve gıda maddeleri tedarik etmesini sağlamaya devam edecekti. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 21)

Fransa'nın Suriye'deki istekleri belirginleşmeye başlamıştı. Buna göre, Fransız Diplomat Franeis Georges Picot, Suriye'nin Mısır sınırına kadar Fransa'ya verilmesi gerektiğini söylüyordu. Hükümetine danıştıktan sonra Suriye'de bir Fransız Mandası'na razı oldu. Rus Hükümeti'ne de danışan Franeis Picot ve İngiliz Sir Mark Sykes'in görüşmeleri başlamış oldu. Bu görüşmelerin sonucunda Mayıs 1916'da, Arap Yarımadası'nın kuzeyindeki Arap coğrafyasını parçalara bölen Sykes-Picot Anlaşması olarak bilinen bir anlaşma imzalandı. Buna göre:

- a) Hayfa'nın biraz kuzeyinde, Mersin'i de içine alan bir kıyı kuşağı Fransa tarafından kontrol edilecekti.
- b) Basra Körfezi'nden Bağdat'ın kuzeyine kadar olan Güney Irak, küçük bir yerleşim bölgesi olan Hayfa ile birlikte Britanya tarafından kontrol edilecekti.
- c) Filistin'deki Kutsal Yerler, Rusya, Fransa ve Büyük Britanya arasındaki anlaşma ile belirlenecek özel bir rejime tabi tutulacaktı.
- d) Tartışılan bölgenin geri kalanı "Arap Devleti veya Devlet Konfederasyonu" na terk edilecekti.
- e) Fransa Suriye içindeki Araplara, İngiltere ise, Kuzey Irak ve Ürdün'ün doğusundaki Araplara tavsiye ve idari yardım sağlayacaklardı.

Arap coğrafyası paylaşılmıştı ancak Hicaz'daki büyük Türk direnişisi devam etmekteydi. İngiliz raporlarına göre, 1916'nın sonunda Hicaz Arapları, ülkenin güneyindeki Türk menzillerini kolaylıkla aşabilmişlerdi, ancak Hicaz demiryolunun kuzeydeki ana Türk kuvvetleri ile bağlantılı olan Fahreddin Paşa Komutasındaki garnizonu yerinden edememişlerdi. 1917 yılı içinde Türk Garnizonu neredeyse her gün basıldı ve demiryolu tekrar tekrar yok edildi. Ancak Türkler çelik iradeleriyle savaşmaya devam ediyorlardı. İngiliz ordusu 1917 sonbaharında Filistin'i işgal ettiğinde, birkaç bini düzenli bir güç olarak eğitilmiş Araplar, ilerlemenin dış tarafında Ürdün'ün ötesine geçtiler. İngilizlere göre, bunların işbirliği sayesinde Türkler bölgeden uzaklaştırılabilirdi. Böylece Ürdün'den getirilen özel Arap birlikleri de İngiliz destekli Hicaz Araplarına katılarak, unutulmayacak bu ihanet karşısında yılmadan kahramanca mücadele etmiş olan Fahreddin Paşa komutasındaki Türk Garnizonunun Medine'den çıkarılması için destek oldular. İngiliz raporları, Türklere karşı bu Arap dayanışmasından övgüyle söz etmişlerdi. Buna göre, Şerif Hüseyin'in Türklere yönelik açık isyanı diğer Arapların da memnun etmişti ve elbette destek olmuşlardı. Kısaca tüm Araplar, Müslüman Türk kanı içmeye ant içmişlerdi. İngiliz raporlarına göre, Türklere karşı fazla tepki göstermeyen ve savaşmayan tek ülke Filistin'di. Filistinli Araplar, sanki Türklerin gidişleriyle başlarına geleceği biliyorlarmış gibi Türklere yönelik ihanetin içinde yer almamışlardı. Ancak İngilizler bu durumu şöyle açıklamışlardı: "Çölde isyan etmek, Türk işgali altındaki bir ülkede isyan etmekten çok daha kolaydır". (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 22) İngiliz raporları Arap isyanları ile

İlgili, “Öyle oldu ki Türkler, Arap nüfusun sadakatsizliği karşısında mahcup oldular; Suriyeli milliyetçiler, bir kısmının darağaçlarına bedelini ödedikleri aktif bir isyana girdiler.” şeklinde küstahça yorumlar yapmışlardı. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 23) Böylece Arap isyanları sonucu Müslümanların kutsal toprakları Mekke ve Medine, Türk idaresinden çıkarak İngilizlerin idaresine geçmiş oldu.

3. Siyonizm'in Doğuşu ve Filistin

Avrupa'da daha önceki yüzyıllarda da var olmuş olan Yahudi Katliamları 19. Yüzyılda da artarak devam etmişti. 19. Yüzyılda Doğu Avrupa'da Yahudiler için “Anti-Semitizm” adında yeni bir düşman ortaya çıkmıştı. Söz konusu hareket, 1880'de Almanya'da başladı ve tüm Orta Avrupa'ya yayıldı. 1894'deki Dreyfus Davası (Fransa'da 1894'te Yahudi bir Yüzbaşı olan Alfred Dereyfus'un casusluk iddiasıyla yargılandığı dava) ile Fransa'da, buradan da Rusya'ya kadar yayılmıştı. İngiliz raporlarına göre, 1881'den itibaren, Rusya'daki Yahudilerin sıkıntıları Haçlı Seferleri zamanında Batı Avrupa'da olduğu kadar kötüydü. Yahudiler, Polonya dışında tüm Rusya'dan dışlanmışlardı. On binlercesi öldürülüp, evsiz bırakılmıştı. Bu nedenle Batı Avrupa'ya yoğun bir Yahudi göçü başlamıştı. 1880 ile 1910 arasında Doğu Avrupa'dan en az üç milyon Yahudi Batı'ya kaçmışlardı. Bu göçlerin büyük bir kısmı İngiltere, Kanada, Avusturalya ve Güney Afrika gibi Britanya topraklarına oldu. Bir kısmı ise, ABD'yi tercih etti. 1870'te ABD'deki Yahudi nüfusu 250,000 iken, 1937'de dört buçuk milyona kadar ulaşmıştı. Yahudiler tüm dünyaya dağılmışlardı ancak Filistin'i asla unutmamışlardı. İngiliz raporlarına göre, Yahudiler, Filistin topraklarına Hristiyanlardan çok daha fazla bağlılardı. Buna göre, “Va'ddedilen Topraklar” fikri, sadece muhafazakâr Yahudilerin değil, laik kesimin de düşüncelerine nüfuz etmişti. En ünlü İbrani şiirlerinin temel konusu, “Zion” a (İsrail Ana Yurdu) geri dönmüştü. “Yahudi Devleti'nin çöküşünden” sonra bazı Yahudiler Filistin'de yaşamaya devam etmişlerdi. Ancak hep azınlıkta kalmışlardı. Arap çoğunluğu altında olsa da, büyük şehirlerde önemli Yahudi toplulukları vardı. Haçlı seferleri döneminde ve yine Moğol istilasında neredeyse tamamen yok olacaklardı. Ancak Osmanlı yönetimi altında yavaş yavaş toparlandılar. Osmanlı yönetimi altındayken on altıncı yüzyılda İspanya'dan, on yedinci yüzyılda Doğu Avrupa'dan Yahudilere can suyu olacak olan yeni göçmenler geldi. Galile'den, Lübnan'a, Safad ve Tiberias kasabalarına kuzeye doğru uzanan çok sayıda bölgeye yerleşmiş oldular. Safad, Yahudi Geleneği için önemli bir merkez haline geldi. Galile' de ise, Müslüman ve Hristiyanlarla barış içinde yaşıyorlardı. Sonuç olarak, sayıları az olsa da, Filistin'deki Yahudilerin varlığının devam etmesi, Yahudilere çok şey ifade ediyordu. Filistin'e nihai olarak geri dönüşün ilahi vaadine olan bu inanç, Diaspora Yahudileri'nin hemen hepsinde vardı. Ancak 19. yüzyıldan itibaren, "Modernizm" in etkisi altında, eski kehanetler somut bir anlamdan ziyade sembolik bir hal aldı. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 9-11)

Avrupa'da mutlu ve refah bir hayat uman Yahudiler, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Dreyfus Davası ve Rus katliamları ile sonuçlanan Anti-Semitizmin yükselişi ile sarsıldılar. Bunun üzerine Yahudiler her ülkede birlik olma

yoluna gittiler. Bu bağlamda 1860'ların başlarında Fransa'da Doğu Avrupa'da zulüm görmüş Yahudilerin yardımıyla İsrail Birliği Üniversitesi, kuruldu. Birkaç yıl sonra Filistin'de Yafa yakınlarında bir tarım okulu açıldı. Bunlara benzer bir birlik, Anglo-Yahudi anlayışıyla kuruldu. İngiltere'de birçok Yahudi yaşamaktaydı. Bir Anglo-Yahudi Derneği 1871'de kuruldu. Ancak birlik olma yolundaki en etkili çaba, Filistin'de Yahudilerin yerleşmesine yardım etmek amacıyla, 1883-1900 yılları arasında yedi öncü "koloni"den oluşan bir gruptan sorumlu olan ve süreci sürdürmek ve genişletmek için bir fon kuran Baron Edmond de Rothschild' in cömertliği sayesinde gerçekleşti. Bu, Filistin'e kapıyı açan ilk adımdı. Bundan sonra Filistin'deki Yahudi sayısında önemli bir artış oldu. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 13) 1881'de yaklaşık 25.000 kişi varken, 1914'te 80 bini geçti. Göçmenlerin büyük bir kısmı Kudüs, Hayfa, Yafa ve bu bölgelerin banliyölerine yerleştiler. İster köylü ister şehirli olsun, yeni gelenler ile Filistin'deki eski Yahudi sakinleri arasında bir fark vardı ki bu, daha sonraki yıllarda daha belirgin hale gelecekti. Eski Yahudi sakinler, Araplar ile uzun yıllar iç içe yaşamışlardı. Bu durum yeni gelen Yahudilerin hoşuna gitmemişti. Onlara göre, eski ve yeni Yahudiler, Bir Yahudi toplumu oluşturmak ve Yahudi kültürünün yeniden canlandırılması için tamamen Yahudi hayat tarzına göre bir düzen gerekiyordu. İşte bu yeni fikrin adı, "Siyonizm" di. Avrupa'da yaşadıkları zulmün kinini, yüzyıllarca Müslümanlarla iç içe ve dostça yaşamış eski Filistin Yahudilerine de geçirmiş oldular. Siyonizm fikri, entelektüel Yahudilerin çok hoşuna gitmişti. Avrupa'da asimilasyonun Yahudi sorununu asla çözemeyeceği yönünde giderek artan bir inanç vardı. Hem de Yahudilerin çoğu asimile olmak istemiyorlardı. İngiltere ve ABD'de kısmen daha rahat olmalarına rağmen, Yahudiler, daha geniş bir toplulukta tamamen asimile olmadıkları ve ayrı bir grup olarak kaldıkları sürece, her zaman bir azınlık olarak kalacaklardı. Bu bakımdan, tüm milletler Yahudilere karşı hoşgörülü ve dost olsalar bile, onlar için dünya hâlâ büyük bir "getto" olacaktı. Bunun adı "Azınlık Statüsü" ydü. Bu yüzden akıllarında hep ayrı bir devlet kurma fikri vardı. Siyonizm bu düşünceyi somut hale getirme hareketiydi. Buna göre, "Azınlık yaşamından" kaçmak, Yahudilere, Yahudi bir topluluk olarak neler yapabileceklerini gösterme şansı verecekti. Bir zamanlar "Tarih yazmışlardı", kendi toprakları verildiğinde, tekrar yapabilirlerdi ve çoğu Siyonist için bu toprak sadece Filistin olabilirdi. Siyonist düşünceye göre, Filistin'de sadece Yahudi kültürünün, Yahudi dilinin konuşulduğu ulusal bir devlet kurulmalıydı. Bu nedenle, en başından beri Siyonizm, İbranice'nin konuşulduğu ve popüler bir dil olarak yeniden canlanmasıyla ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda Yahudi çocuklarına İbranice öğretmek için İngiltere, Fransa ve Almanya gibi ülkelerde yeni okullar açıldı. Ayrıca Filistin'deki eski Yahudiler de sadece İbranice konuşacaklardı. Yüzyıllarca komşuluk yaptıkları Arap ve Türk etkisinden çıkacaklardı. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 13)

1897'de Fransa'da bir Yahudi yüzbaşı olan Alfred Dreyfus'un askeri casuslukla suçlanıp yargılanması, Yahudileri harekete geçirmişti. Bu olayı yakından izleyen bir gazeteci olarak Theodor Herzl, Yüzbaşı Alfred Dreyfus'un Yahudi olduğu için bu suçlamalara maruz kaldığını düşünmekteydi. Viyanalı bir oyun yazarı

ve gazeteci olan Theodor Herzl tarafından, Basel'de (İsviçre) bir Dünya Yahudi Kongresi toplayarak Siyonist Örgütü kurdu. Böylece Siyonizm, siyaset arenasına girmiş oldu. Kongreye farklı ülkelerden gelen 400'ün üzerinde delege katıldı. Herzl, Fransa'da meydana gelen Dreyfus olayından etkilenerek bir manifesto olarak değerlendirilen, "Yahudilerin Devleti" isimli eserini yayımladı. (Herzl, 2012, s. 31-42) Bu eserin özüne göre, Yahudiler' in yok olmaması için bir yurt kurmaları elzemdi. Kongrenin toplandığı yıllarda Filistin'in bir Osmanlı toprağı olması, Dünya Siyonist Örgütü lideri Theodor Herzl' in Türk idarecilerle temasa geçmesini zorunlu kılmaktaydı. Herzl, Türk padişahından Filistin'de Yahudi kolonizasyonu için bir ayrıcalık almaya karar verdi, ancak, Türkler zaten 1880'in başından beri Yahudi göçündeki artıştan çok rahatsızlardı. Bu yüzden, güçlü bir Avrupa Hükümetinin desteğini almanın gerekliliğini fark etti ve bunun için İngiltere'ye yöneldi. Filistin'deki Yahudi yurdunu yeniden kurma fikri, Yahudiler arasında heyecan uyandırdı. Bu bağlamda 1840'ta Yahudi yurdunun nereye kurulacağına dair ilk fikir olarak, İngiliz Lord Shaftesbury, geri kalmış bir bölgenin ekonomik gelişimi için "Yahudi halkının servetini ve endüstrisini" kullanmanın bir aracı olarak uluslararası teminat altında Yahudi sömürgeleştirme planını önermişti. Filistin, bu tanıma uygundu. Lord Shaftesbury'nin dışında Moses Montefiore, George Eliot, Laurence Oliphant, Walter Scott, Benjamin Disraeli ve Edward Ashleyve gibi toplum içinde saygınlıkları olan isimler, Siyonistliklerini açıkça belirttiler ve bu düşünceyi ateşli bir şekilde savundular. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 14) İngiliz Yahudileri arasında en tanınmış olanları İngiliz Başbakan Benjamin Disraeli ve Sir Moses Montefiore idi. Yahudileri, dinleri yerine milli kimlikleriyle değerlendirilmesi gerektiğini savunan Moses Hess ise, Siyonizm'in kültürel ve siyasi alanına en büyük katkılardan birisini yaptı. (Deveci, 2015, s. 3,4) Hess'e göre, gelecekte yurtları ve devletleri olmayan milletler yok olacaklardı. Siyonist düşünür Leo Pinsker ise Yahudiler için en uygun toprakların Filistin olduğunu düşünüyordu. Ancak söz konusu tarihlerde İngiliz Hükümeti Siyonizm'i Türklere dayatacak bir durumda değildi. Bu yüzden Yahudi yurdu için önce Mısır'da Sina Çölü yakınlarında ya da Doğu Afrika'nın dağlık bölgelerinde bir yer düşünüldü. Ancak çoğu Yahudi, buna şiddetle karşı çıktı. Çünkü teklif edilen bölgelerdeki yaşam koşulları Filistin'deki gibi olmayabilirdi.

Filistin'de bir Yahudi yurdu kurma fikrinin babası olan Herzl, 1904'te ölmüş yerine Siyonist Örgüt' ün liderliğine Manchester Üniversitesi Kimya Fakültesi öğretim üyesi Dr. Chaim Weizmann geçmişti. Dr. Weizmann İngilizlerin silah endüstrisinde çeşitli yeniliklere imza atmış, İngiliz siyaseti ve akademisinde saygın yeri olan bir bilim adamıydı. Bu yüzden İngiliz devlet adamları ile yakın ilişkilere sahipti. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve İngilizler' in Filistin'i Türk İmparatorluğu'nun elinden alması Yahudiler' e beklediği fırsatı verdi. İngilizler, Arap İsyanları ile Filistin'i Türk egemenliğinden kopardı. Arapların bağımsızlık masallarıyla kandırıldığı Filistin toprakları İngiliz eliyle Yahudilere teslim edilecekti. Ancak elbette bu hemen olacak bir iş değildi. Öncelikle Filistinlilerin çoğunlukta olacağı bir bölgenin Yahudiler lehine şekillenmesi gerekiyordu. Başka bir deyişle yolun, taşlardan temizlenmesi gerekiyordu. Tabii ki bu görev de

İngilizlere düşecekti. İngiliz yönetimi içinde Siyonizm'i benimsemiş devlet adamları vardı. Bunlardan en bilineni İngiltere Başbakanı Benjamin Disraeli' ydi. Disraeli döneminde Türk idaresindeki Kıbrıs, İngiltere'ye kiralanmıştı. Disraeli için Kıbrıs'ın önemi, Filistin'e olan coğrafi yakınlığıydı. (Başlamışlı, 2017, s. 825-835)

4. Balfour Bildirgesi

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na girişi ve savaşı kaybetmesi, Yahudi ve Arap milliyetçiliğinin bağımsızlık umutlarını arttırdı. Türk idaresinden kopan topraklarda devlet kurma çabasına giriştiler. Savaşta İtilaf Devletleri'nin zaferi sonrası İngiliz idaresinin kurulması, Yahudilerin Filistin'e büyük kitlelerle birlikte gelmesinin yolunu açmış oldu. Siyonist liderler hemen harekete geçip başta İngilizler olmak üzere savaşın diğer galipleriyle de irtibata geçtiler. Çarlık Rus Hükümeti'nin Yahudi muhalefeti gücünü kaybediyordu ve 1917 Şubatında, İngilizler Filistin'de ilerledikçe, Siyonistler ve İngiliz Hükümeti arasında resmi müzakereler başladı. Benzer müzakereler Fransız ve İtalyan hükümetleri ile devam etti. Paris ve Roma'da olduğu gibi Londra'da da Filistin'de Yahudi yurdu kurulmasını öngören Siyonist proje resmen onaylanmış oldu. Ancak bu projenin ilanı, 1917 Ekim'in sonuna kadar ertelendi, çünkü General Allenby' den Filistin işgali konusunda kesin bir haber bekliyorlardı. Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 22)

2 Kasım 1917'de Britanya Hükümeti daha sonra "Balfour Deklarasyonu" olarak anılacak olan ve İngiliz Başbakanı Llyord George'un kabinesindeki Dışişleri Bakanı Arthur Balfour' dan Lord Rothschild'e bir mektup olarak gönderilmiş olan bir politika bildirgesi yayımladı:

"Majestelerinin Hükümeti adına, Kabine tarafından sunulan ve onaylanan Yahudi Siyonist arzuları ile ilgili aşağıdaki beyanımı size iletmekten büyük memnuniyet duyuyorum: Majestelerinin Hükümeti, "Yahudi halkı için bir yurt kurmayı amaçlayan Filistin'deki kuruluşu desteklemeyi ve bu amacın gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak için elinden gelen gayreti gösterecektir. Filistin'deki Yahudi olmayan toplulukların medeni ve dini haklarına veya Yahudilerin başka herhangi bir ülkede sahip oldukları hak ve siyasi statüye zarar verecek hiçbir şey yapılmayacağı açıkça beyan edilmektedir." (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 23)

Söz konusu bildirgenin bir kopyası da ABD Başkanı Wilson'a da sunulmuş, yayınlanmadan önce o da onaylamıştı. 14 Şubat ve 9 Mayıs 1918'de Fransız ve İtalyan hükümetleri de onaylayıp kamuoylarının bilgisine sundular. İngiliz raporlarına göre, Mc Mahon Taahhüdü gibi Balfour Bildirgesi de yeni bir düşüncenin ürünleri değildi. Buna göre, İngilizler "Tıpkı İngiliz kamuoyunun eski Osmanlı idaresinin kurbanlarına (Arapları kastediyor)savaştan önce sempati duyması gibi, Yahudi karşıtlığının kurbanlarına da sempati duymuştu." (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 23) Ancak her iki durumunda da harekete geçebilmesi için savaşta zaferi garanti etmek gerekiyordu. Balfour Bildirgesinden önce Siyonizm'e en çok destek verenler ABD ile İngiltere olmuştu.

İngiliz Başbakan Llyord George bu durumu şöyle açıkladı: “Rusya’da Bolşevik İhtilali ile Çarlık çökmüş, Romanov Hanedanı yok edilmişti. Ordusu moral olarak çökmüştü. Fransızlar ise, büyük ve etkili adımlar atamıyorlardı. İtalyanlar, Capertotta’da büyük bir yenilgi yaşamıştı. Milyonlarca tonluk İngiliz gemileri, Alman denizaltıları tarafından batırılmıştı. ABD henüz savaşa girmemişti.” Bunlar, Britanya Hükümeti'nin Balfour Bildirgesi'ni yayınladığı koşullardı. Siyonist liderler ise, İngilizlerin bu çabalarını karşılıksız bırakmayacaklarına dair söz vermişlerdi. Buna göre, Siyonist liderler, Müttefiklerin Filistin'deki Yahudiler için bir yurt kurulması için toprak vermeye kendilerini adanmış olmaları sebebiyle, İngiltere başta olmak üzere Fransa ve İtalya'ya destek için elinden gelenin en iyisini yapabilecekleri konusunda kesin bir söz vermişlerdi. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 23)

İngilizlere göre, Araplar hala Müttefik ülkelerinin kendileri için yaptıkları fedakârlıkların farkında değillerdi. Buna göre, Balfour Bildirgesi, Müttefiklerin zafer kazanmasına yardımcı olmuş ve böylece tüm Arap ülkelerinin Türk idaresinden kurtulmasını sağlamışlardı. İngilizler bu görüşle, Balfour Bildirgesine karşı çıkacak olan Arapları kandırmaya çalışıyorlardı. İngiliz raporlarına göre, Büyük Britanya Yahudilere verdiği sözü tutmuştu artık bu yurdu bir devlet haline getirmek Yahudilerin gayretine ve teşebbüsüne bağlıydı. Majestelerinin Hükümeti, bir Yahudi Devletinin zaman içinde kurulabileceğinin farkındaydı, ama bunun ne zaman gerçekleşeceğini söyleyebilecek bir konumda değildi. Balfour Bildirgesi'nin destekleyen diğer bir devlet de ABD idi. Başkan Wilson, 3 Mart 1919'da kamuoyuna yaptığı açıklamada, "Hükümetimiz ve halkımızın tam bir mutabakatıyla Müttefik ülkelerin, Filistin'de bir Yahudi Milletler Topluluğu'nun temellerinin atılacağı konusunda mutabakata vardıklarını" söyledi. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 24) 1917'de Lord Robert Cecil, 1919'da Sir Herbert Samuel ve 1920'de Sömürgeler Bakanı Winston Churchill, bir Yahudi Devletinin nihai olarak kurulmasını düşündükleri anlamına gelebilecek konuşmalar yaptılar ve bunu desteklediler.

Tüm Avrupa, Yahudi Devleti'nin ilk tohumlarını atan Balfour Bildirgesini desteklerken, Araplar ise bir kere daha hayal kırıklığına uğramış oldular. Bu hayal kırıklığı, galip güçlerin sadece Filistin'i Suriye'den ayırmayı değil, aynı zamanda Balfour Deklarasyonu'nun politikasını uygulamak için özel bir idarenin (İngiliz Mandası) kurulacağına yönelik adımların atılacağını duyunca daha da artmıştı. Şerif Hüseyin ve oğlu Emir Faysal bu durumu, Mc Mahon Taahhüdü' nün ihlali olarak gördüler. İngilizler ise her zamanki gibi böyle bir durumu öngöremediklerini belirten bir açıklama yaptılar. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 26) Filistin'de bir Yahudi yurdu kurmak için her türlü öncülüğü yapıp sonra da öngöremediklerini açıklamak oldukça düşündürücüydü. Emir Faysal, Şam'da İngilizlerin izniyle geçici de olsa Arap bayrağını göndere çekince, Balfour Bildirgesi'ni sadece kabul etmekle kalmayıp bir de bundan memnuniyet duyduğunu dile getirmişti. Paris Konferansı'nda Faysal, Siyonist hareketin öncülüğünü üstlenen Dr. Chaim Weizmann ile tanışma şerefine de nail olmuştu. Yahudiler, Faysal'ı

Yahudi yurdunun bir bütün olarak Filistin'e getireceği faydalar konusunda ikna etmişlerdi. Faysal burada yaptığı bir konuşmada şunları söylemişti:

“Filistin'de halkın büyük çoğunluğu Araplardır. Yahudiler Araplara çok yakınlar ve iki ırk arasında bir karakter çatışması yoktur.”

3 Şubat 1919'da Emir Faysal ve Chaim Weizmann arasında Siyonizm'i kabul eden bir anlaşma imzalandı. Söz konusu anlaşmayla Emir Faysal, "Arap Devleti ve Filistin" arasındaki samimi işbirliğine, Balfour Bildirgesi'nin kabulüne ve Yahudilerin Filistin'e göçünün büyük ölçekte teşvik edilmesine söz verdi. Ancak Emir Faysal, bu uzlaşmacı tavrının Barış Konferansı'nda sunulan Arap bağımsızlığı şartının yerine getirilmesine bağlı olduğu konusunda bir not ekledi. Bu notta “Eğer Arap bağımsızlığı ile ilgili bir değişiklik yapılırsa, bu durumu Arap dünyasına açıklayamayacağımı ve zor durumda kalacağımı” belirtti. İngiliz raporlarına göre, Şerif Hüseyin ve Emir Faysal, büyük Arap Devletlerini güvence altına aldıkları takdirde, Filistin'i Yahudilere takdim etmeye hazırlardı. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 27)

Filistin'de kurulacak olan Yahudi yurdu için her şey hazır gibi görünürken, İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Balfour “Siyonizm yolunda” bazı zorlukların hala devam ettiğine dikkat çekmişti. Bu zorlukların başında Filistin'de kurulacak olan bir Yahudi yurduna Arapların vereceği tepkiydi. Balfour'a göre, bu zorluğu aşmanın tek yolu, her iki tarafı da idare etmektir. Özellikle Arapları kışkırtacak hareketlerden uzak durulmalıydı. Balfour'a göre, Araplar büyük ve cesur bir ırktı. Herhalde topraklarında Yahudilere verilecek olan küçük bir toprak parçasından korkacak halleri yoktu. Gerektiğinde Araplara, İngilizler sayesinde egemenlik kurdukları da hatırlatılacaktı. Böylece Lord Balfour Araplara sık sık İngilizlere gebe oldukları ve onlar ne derse onu yapacakları mesajını da vermiş oldu. 12 Temmuz 1920'de yaptığı bir konuşma şöyledir:

“Yahudi yurdunun kurulmasına yönelik oluşacak güçlükler arasında ilk olarak Arapların olumsuz tavrı olacaktır. Bu yüzden bizler, her iki tarafa da uyumlu ve sempatik davranmalıyız, gerektiğinde nabza göre şerbet vermeliyiz. Araplar, büyük, ilginç ve çekici bir ırk, umarım bunu hatırlayacaklardır. . . Büyük Güçler, özellikle de Büyük Britanya, onları, Arap ırkını, yüzyıllar boyunca onları topuklarının altında ezen acımasız bir tiranlığın elinden kurtardı. Bu bağlamda umarım unutmayacaklardır ki Hicaz'daki Arap egemenliğini kurduran biziz. Mezopotamya'da kendi kendini yöneten, özerk bir Arap Devletinin kurulması hususunda bir yol çizmeyi arzu eden de bizdik. Ve umarım tüm bunları hatırlayarak, yüzlerce insana yurt olacak olan küçük bir çentikten korkmazlar.” (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 27)

Şerif Hüseyin'in oğlu Emir Faysal, Filistin'de kendisine verilen sözler karşılığında bir Yahudi yurduna sıcak bakarken, Suriye'de kurulacak olan Fransız Mandası 'nı istemiyordu. Elbette bu isteksizliğinin arkasında İngiliz politikasının olduğunu söylemek yanlış olamayacaktı. Fransa, Sykes-Picot ile Orta Doğu'da İngilizlerin istemediği bir ortaktı. Ayrıca Emir Faysal, bayrak çektiği Şam'da

egemenliğinin devam etmesini istiyordu. Ancak 1920'de Ağustos sonunda Şam, Fransız ordusu tarafından işgal edilince, Emir Faysal Suriye'den kovuldu. Bunun üzerine İngilizler, Faysal'a fazla sesi çıkmasını diye McMahon Taahhüdü çerçevesinde söz verdikleri yerleri verdiler. Bir yıl sonra Faysal, Irak'ın Kralı oldu ve bu arada kardeşi Abdullah, "McMahon Taahhüdü" ile uyumlu olarak Filistin'in doğusundaki Ürdün'e Emir yapıldı. Faysal-Weizmann Anlaşması yürütülemedi çünkü Faysal'ın şartı yerine getirilmemişti. Bunun üzerine Arapların Suriye'nin bölünmesine ve Balfour Bildirgesi'nin uygulanmasına olan eski düşmanlıkları yeniden alevlendi. Böylece 1920 itibarıyla Yahudi göçünün de etkisiyle Filistin'de Arap-Yahudi çatışmaları başlamış oldu. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 28)

5. Filistin'de Manda Öncesi Dönemdeki İdari Yapı

İngiltere, Balfour Bildirgesi'nin yayınlanmasından sonra Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulması için ön ayak oldu. Bu amaç doğrultusunda Filistin'e özel idareler kurma kararı aldı. Diaspora Yahudileri Balfour Bildirgesi'nde İngilizleri, bu yöndeki çabaları için maddi açıdan destekleme sözü vermişlerdi. Filistin'in yönetileceği "özel idare", henüz kesin ve yasal bir şekil almamıştı. Ancak Yahudiler sabırsız davranıyorlardı. Siyonist Örgüt, Balfour Bildirgesi'nin uygulanmasına yönelik bir taslak kararı sundu. 27 Şubat'ta 1920'de Siyonist liderleri Yüksek Kurul öncesi ortaya çıktılar ve bir program açıkladılar. 28 Mart'ta daha ayrıntılı bir plan, Amerikalı Siyonist Felix Frankfurter tarafından hazırlandı. Bu iki planda da öne çıkan fikir, Manda idaresiydi. Filistin Yahudiliği için İngiliz Manda idaresi ile bir işbirliği yapılmalıydı. Bunun dışında Yahudilerin tarihi gerekçelerle Filistin'de yurt kurma hakları olduğu vurgulanmaktaydı. Bu bağlamda Yahudi göçü teşvik edilecekti. Yerel özerk hükümetinin teşvik edilmesi de diğer bir önemli husustu. Çünkü bu sayede Siyonizm'in özü kabul edilen Yahudi eğitimi Yahudiler tarafından verilmiş olacaktı.

Yahudilerin Arap nüfusunun yoğun olduğu bir bölgede İngiliz himayesine ihtiyaçları vardı. Ayrıca şimdilik Hicaz'daki Hanedanlık da ikna edilmişti. Yahudiler, söz konusu Manda İdaresi'nin Araplara da faydası olacağını düşünmekteydiler. Bu yöndeki açıklamalarla Araplar' ı yumuşatmaya çalışıyorlardı. Buna göre Filistin'de kurulacak olan idare, "Son savaşın bir sonucu olarak, daha önce onları yöneten Devletlerin egemenliğinden kurtulmuş olan ve modern dünyanın yorucu koşullarında kendi ayakları üstünde duramayan halkların, refahının ve gelişiminin sağlanması" için gerekliydi. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 29) Bu halkların tecrübelerinden veya coğrafi konumlarından dolayı, bu sorumluluğu en iyi şekilde üstlenebilecek tecrübeli ve istekli bir ulusa emanet edilmelilerdi. Bu ulus da İngilizler' den başkası değildi. Ancak söz konusu özel idarelerde yetkilendirmenin niteliği, halkın gelişim aşamasına, bölgenin coğrafi durumuna, ekonomik koşullarına ve diğer koşullara göre farklılık göstermeliydi. Bu bağlamda toplulukların, bağımsız milletler olarak var olabilmelerinin temel şartı, bir İdare tarafından tavsiye ve yardım almalarıydı. İngiltere, Güney ve Batı Afrika ile bazı Güney Pasifik Adaları'ndaki uygulamaları sayesinde bu konuda oldukça

tecrübeliydi. Bu bağlamda tecrübelerini Afrika'dan sonra Orta Doğu'da da uygulayabilirdi. Afrika'da kurdukları idarelerle, köle ticareti, silah ve içki satışı, yerlilerin toprakların savunulması dışında kendi güvenlikleri için eğitilmesi ve misyonerlik gibi alanlarda İngiliz tecrübe ve tavsiyelerini sunmuşlardı. Manda İdaresi altında yapılan bu uygulamalar, yıllık bir rapor olarak Büyük Britanya Krallığı'na sunulurdu ve bu raporları inceleyen bir komisyon kurulurdu. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 29)

Versailles Antlaşması 1919'da imzalanmasına rağmen, Filistin'de söz konusu idarenin kurulması gecikmişti. Bu gecikmenin belli başlı sebepleri; İngiltere ve Fransa'daki etkili Siyonist karşıtlarının Balfour Bildirgesi'ne karşı muhalefetleri, Suriye'de yaşanan İngiliz-Fransız temelli bazı anlaşmazlıklar ve Kral Faysal'ın Suriye'de hala hak iddia etmesiydi. Yahudiler, İngiliz Mandası ile ilgilenirken, ABD Başkanı Wilson 1919 yılının Haziran ve Temmuz aylarında Suriye ve Filistin'e gayri resmi bir Amerikan Komisyonu gönderdi. Söz konusu komisyon, Arapların birleşmiş bir Suriye ve Filistin ile tam bağımsızlık istediklerini, ancak eğer denetim ve tavsiye söz konusu olacaksa ilk tercihlerinin Amerika Birleşik Devletleri olacağına dair bir rapor yayınladı. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 30) Ancak Yahudiler, İngiliz idaresini istiyorlardı. Bu bağlamda 18 Aralık 1918'de Amerikan Yahudi Kongresi, "Büyük Britanya'nın müteveli heyetini" talep eden bir kararı kabul etti ve aynı talep, Siyonist Örgüt tarafından 3 Şubat 1919'da Yüksek Kurul'a sunulan programda "Manda idaresine Büyük Britanya'nın seçilmesi, dünya üzerindeki tüm Yahudilerin ortak isteğidir." şeklinde yinelendi. 25 Nisan 1920'de San Remo Konferansı ile Lübnan ve Suriye Fransa'ya, Irak ve Filistin de Büyük Britanya'ya bırakılmıştı. Böylece Filistin için "İngiliz mi Amerikan mandası mı?" tartışmaları sona ermiş oldu. Bundan sonraki adım ise 10 Ağustos'ta imzalanan Sevr Anlaşması idi. Bu anlaşmadaki 94. Maddeye göre, Suriye ile Irak'ın bağımsızlığı "geçici" olarak tanınacaktı. Ancak, 22. Maddenin 4. Fıkrasına göre, söz konusu iki devlet kendi ayakları üzerinde durabilecekleri zamana kadar büyük bir devletin kontrolü ve idaresi altında kalacaktı. Sevr Anlaşması onaylanmadı. Söz konusu manda idaresi maddeleri, Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması'yla tekrar gündeme geldi ve bunlara atıfta bulunuldu.

Filistin Manda İdaresi taslağının hazırlanmasından Sevr Antlaşması'na yaklaşık iki yıl geçmişti ve hala Filistin'de sivil bir yönetim yoktu. Bu kez de gecikme ABD Hükümeti'nin müdahalesinden kaynaklanıyordu. Buna göre, savaşa son anda katılan ABD, Manda İdaresi şartlarını kendisi de istişare etmek istiyordu. İngiliz hükümeti bu talebi kabul etti. Manda İdaresi şartları ABD yönetimine sunuldu bazı değişiklikler istendi ve bunlar da yapıldı. Üzerinde tartışma yapılan konular tabii ki ekonomiyle ilgiliydi. Diğer tüm savaş galibi devletler gibi, kurulacak olan İngiliz Manda idaresiyle ABD arasında da eşit ekonomik fırsat ilkesinin uygulanması hususu talep edildi. Ancak ABD, Yahudi çıkarlarının zarar görebileceği endişesiyle söz konusu ısrarından vazgeçti. Böylece ABD yönetimi, Siyonist düşünceyle olan derin bağlarını da ortaya koymuş oldu. 30 Haziran 1922'de aşağıdaki ortak karar ABD Kongresi tarafından kabul edildi.

“Filistin’de Yahudi Halkı için bir yurt kurulmasını desteklemek” başlıklı karar, şu değerlendirmeleri içerdi:

“Amerika Birleşik Devletleri Temsilciler Meclisi ve Senato tarafından toplanan Kongre, Amerika Birleşik Devletleri’nin, Filistin’de Yahudi halkının bir yurt kurma kararını desteklemektedir. Bu kararla Filistin’deki Hıristiyan ve diğer tüm Yahudi olmayan toplulukların medeni ve dini haklarına halel getirebilecek hiçbir şey yapılmayacağı ve Filistin’deki kutsal yerler ve mabetlerin korunacağı açıkça anlaşılmaktadır.” (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 31)

Söz konusu Kongre kararıyla Filistin’deki Manda İdaresi ABD tarafından tanınmış ve yeni idare ile Amerikan çıkarlarını koruyan bir anlaşmanın imzalanması için müzakereler başlatılmıştı. Bu müzakereler, 3 Aralık 1924’te Birleşik Krallık ile ABD arasında imzalanmış olan bir anlaşmayla sonuçlandı. Bu anlaşmaya göre, iki ülke de Filistin’de kendi vatandaşlarının haklarını koruyacaktı. Bu bağlamda ABD de Birinci Dünya Savaşı’nın galip devletleri gibi onlara tanınan tüm hak ve menfaatlere sahip olacaktı. Bu anlaşmayla birlikte Filistin Manda İdaresi yolunda hiçbir engel kalmamış oldu. Böylece Balfour Bildirgesi’nden beş yıl sonra 24 Temmuz 1922’de Filistin Manda İdaresi onaylandı. Balfour Bildirgesi’nin üzerinden beş yıl geçmiş ve şartlar da değişmişti. 1917’de yayımlanan bildirmede Müslüman Araplar, Hıristiyan Araplar, Ermeniler’ den söz ediliyordu ancak 1922’ye geldiğinde, Filistin’deki en büyük cemaatin Arap toplumu olduğu, Filistin’in yarım milyondan fazla sayıdaki Arapların kendi ulusal ortak hedefleri olduğu ortaya çıkmış oldu. Gayet açık bir şekilde ifade ettiklerine göre, Araplar, Siyonist politikalara şiddetle karşıydı. 1922’nin Şubat’ında harekete geçen Arap liderlerden oluşan bir heyet, İngiliz Sömürge Bakanlığı’na, “Balfour Deklarasyonu çerçevesinde Yahudi ulusal bağımsızlığının kabul edilmesi halinde, Filistin halkının İngiliz Manda İdaresini tanımayacaklarına yönelik bir bildiri sundular. Bu koşullar altında, 1922 yılının Haziran ayında İngiliz Sömürgeler Bakanı Winston Churchill “Filistin’de İngiliz Politikası” başlıklı bir bildiri yayınladı. Bu bildiri, Arap liderlere bir cevap niteliğindedir. Churchill’e göre:

“Bazı Yahudi çevrelerin, Majestelerinin Hükümeti’nin 1917 Bildirgesi’nde yer alan politikadan ayrılacağından endişe duydukları görülmektedir. Bu korkuların asılsız olduğunu teyit etmek adına San Remo’daki görüşmelerle ve Sevr Antlaşması’yla yeniden onaylanan Bildirgenin, bir kez daha değişime maruz kalmaması gerektiğini belirtmek gerekir. Son iki ya da üç kuşaktır Yahudiler Filistin’de, bir toplumu yeniden inşa ettiler. Şimdi sayıları 80.000’e kadar ulaştı. Bunların yaklaşık dörtte biri arazi sahibi çiftçi ve işçilerdir. Bu topluluğun kendi siyasi organları, dini kurumları ve okulları vardır. Bunların dışında kendi dillerine (İbranice), entelektüel hayatlara ve önemli ekonomik faaliyetlere sahipler. Bu sebeple “ulusal” bir kimlik taşımaktadırlar. Filistin’deki Yahudi Yurdu, uluslararası olarak güvence altına alınmalı ve eski tarihi bağlarına dayanarak dünya kamuoyunda resmi olarak tanınmalıdır.” (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 33)

6. Filistin'de İngiliz Askerî İdaresi: 1918-1920

1917 yılı aralık ayında İngiliz General Edward Henry Hynmann Allenby'nin Kudüs'ü işgal etmesiyle Filistin'de İngiliz askeri yönetimi dönemi başlamış oldu. Askerî yönetimin temel görevi, daimi bir hükümetin gelişine kadar mevcut kamu hayatının devamını sağlamaktı. Bu geçiş dönemi kısa olacaktı. Savaşın sonuna Filistin'de Türk idaresinden kalma tüm idari ve mali yasalar etkin olmaya devam ediyordu. Ancak İngilizler hemen kendi yasalarını uygulamaya başladılar. Öncelikleri güvenlik ve vergi toplamaydı. Vergi toplama var olan kurallara ve yürürlükteki değerlendirmelere uygun olarak mümkün olduğunca düzenli bir şekilde yapılmalıydı. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 149) Bir ülkenin güvenliğinden sonra gelen en önemli unsur hazinesiydi. Kamu huzurunun korunması için gerekli hükümlerin dışında, bir yargı oluşturulmalı ve vergiler toplanmalıydı. Özellikle arazi mülkiyeti ile ilgili sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştı. Askerî idarenin ilk işi, bu sorunlar çözülene kadar tapu işlemlerini ve kayıtlarını kapatmak oldu.

Filistin'de İngiliz işgaliyle kurulan askeri idare, İngiliz General Sir Edmund Henry Hynmann Allenby komutasında hareket eden askeri bir örgüt idi. 1919'da, 13 Askerî Vali yardımcısı, 59 askeri memur ve yardımcılarıyla göreve başladılar. Askerî idare, ilk zamanlar, İngiliz subayları tarafından doğrudan yönetildi. 1919'da on yedi Suriyeli subay atandı. Kalan Türk memurlarının hizmetleri devam ediyordu ancak istihdam edilen personelin neredeyse tamamı yeniydi. Ülke idaresi, devam etmek zorundaydı. Personeldeki sık değişiklikler ve personel sıkıntısı zorlukları artırdı. Bu askeri görevlilerin üstlenmek zorunda oldukları bir durumdu ve kolay bir görev değildi. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 150)

Filistin'de savaşın bir sonucu olarak halk yoksullaşmış ve üretim azalmıştı. İngilizler vergi toplayabilmek için üretimin olması gerektiğini düşünmekteydiler. Bu yüzden, tarımsal kredilere başvuruldu. Filistinli üreticilere cömert bir ölçekte tarımsal krediler verildi. Osmanlı Tarım Bankası, işgal sırasında Filistin'de faaliyet gösteren 13 şubeye sahipti. Bununla birlikte, kayıtlar ve nakitler, İngiliz işgalinden önce götürülmüştü. Bunun yerini bir İngiliz-Mısırlı ortak sermayesi olan bir kuruluş aldı. 1919'da Askerî İdare ile "Anglo-Mısır Bankası" arasında bir anlaşma sağlandı. Buna göre, banka çiftçilere verilen kredilerin temini için 500.000 sterlin avans ödemeyi kabul etti. Yeni idare, İngiliz sömürü düzenine göre kurulmuştu. Buna göre, hemen Maliye, Genel Güvenlik (Polis dâhil), Ticaret, Hukuk ve Halk Sağlığı birimleri oluşturuldu. Bunun için toplam 732.000 sterlin bütçe oluşturuldu. Genel idarenin 178,200 sterline mal olması bekleniyordu; Polis ve Cezaevleri 128,400; Halk Sağlığı 90,500; Kamu çalışmaları 85,750 sterlin ayrıldı. Eğitim için sadece 46.000 ve Tarım için ise 16.500 sterlin aktarılabilirdi. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 150) Filistin'deki işgal dönemi, ülkenin siyasi ve ekonomik geleceği ile ilgili herhangi bir uzlaşma olmaksızın, gereğinden fazla uzamıştı ve fon sıkıntısına rağmen Askerî İdare, bir barış zamanı sivil Hükümeti'nin tüm sıradan görevlerini üstlenmek zorunda kaldı. Bir yandan Türk sistemi kısmen de olsa devam etmekteydi. Hali hazırda idarede görev alan Müslüman çalışanlar işe

devam etmek zorundalardı. Ancak daha sonraki süreçte istihdam için çoğunlukla Hristiyan Araplar tercih edildi. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 150-152)

Askeri idarenin önem verdiği diğer bir konu da sosyal hizmetler oldu. Yaygın olan sığır hastalığının ortadan kaldırılması için veterinerlik hizmetleri sağlanmıştı. Bu hizmet birimi beş Veteriner hekim ile Ordu Veterinerlik Bölümü teknisyenlerinden oluşuyordu. Bunlara bağlı Karantina merkezleri ve Veteriner Revirleri açıldı. Bayındırlık İşlerinde, yapılan harcamalar elzem olarak kullanılan yol ve binaların bakımı ile sınırlıydı. Barış zamanında sadece elzem yolların bakımı yapılmıştı. Ülkeyi ya sulama amacıyla ya da normal şartlarda gerekli görüldüğü durumlarda yol yapılmıştı. Yolların yapımında ülkeyi geliştirmek için herhangi bir adım atılmamıştı. Kasaba ve köylerin su kaynaklarının iyileştirilmesi de gecikmemesi gereken konulardandı. Kudüs'te bir drenaj sisteminin yokluğu, ciddi bir endişe sebebiydi ve su kaynağının kısıtlanmasına sebep oluyordu.

Eğitim harcamaları, Türklerin Savaşın önce yerel eğitim komitelerine devredilen okulların yönetiminden daha etkin bir şekilde yönetilmesi ile devam etmişti. Katolik manastır toplulukları tarafından sağlanan belirli teknik okulları da dâhil olmak üzere Misyon okullarının çoğu, Savaş sırasında zarar görmüştü. Savaşın getirdiği kötü yaşam şartlarını iyileştirmek için 64.700 sterlin özel yardım tedbirlerine ihtiyaç vardı. Savaş sırasında harap olmuş köyler hala inşa edilememiş, halkta arazi mülklerinin geleceği konusunda genel bir güvensizlik vardı. Kudüs'te nüfusun altıda biri yardıma muhtaçtı. 1919'da Amerikan Kızılhaç Komisyonu, Suriye ve Filistin Yardım Fonu ve diğer hayır kurumlarının geri çekilmesi nedeniyle, Askeri İdare bu sorumluluğu da devralmıştı. Filistin'in dışında Suriye'deki Amerikan Yardım Komitesi halen faaliyetlerine devam ediyordu. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 150)

Filistin'deki Polis gücü yeniden düzenlenmişti bu bağlamda sayıları 1,273'den 1,110'a düşürüldü. Sayı düşürülerek polis kalitesinin iyileştirilmesi için çaba sarf edildi ve mümkün olan en kısa zamanda, yüksek eğitilmiş bir güçle yeniden canlandırılmaya çalışıldı. Ancak tüm bu çabalara rağmen 1920'de Kudüs'teki isyanlar, Polis gücünün yetersiz olduğunu gösterdi. Bir Halk Sağlığı Departmanı düzenlenmiş, harcamalar sıtma karşıtı önlemlere ve genel halk sağlığına yönelik birimlere yönlendirilmişti. Bunlar, ülkedeki her kasaba ve köyün denetim ve sıhhi örgütlenmesini içeriyordu, bu maliyetlerin çoğu yerel fonlar tarafından karşılanıyordu.¹Zorluklara rağmen, nüfusun artması, hayvan stokunda ve tarım alanlarında genel şartlarda gözle görülür bir iyileşme oldu. 31 Mart 1919'daki nüfus yaklaşık olarak şöyleydi:

---

¹National Archives Of United Kingdom, "The Occupied Enemy Territory Administration: 1918-1920", 22 June 1937, Chapter VI., p. 150.

Tablo 1: 1919'da Filistin'de Bulunan Dini Unsurlar ve Nüfusları (Kaynak: National Archives Of United Kingdom, Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937)

Müslümanlar:	515, 000
Yahudiler:	65, 300
Hristiyanlar:	62, 500
Diğerleri:	5, 050
Toplam:	647, 850

Nüfus arttıkça vergiler de artıyordu. Buna göre, vergi tahminleri şu yöndeydi. Hayvanlar üzerindeki vergilerin önceki yıldaki 5.700 sterline karşı 21.300 sterlin olacağı tahmin edildi; Gümrük geliri 30.600 sterline karşı 110.500 bekleniyordu. Tahvillerin 224.835 sterlinlik gelirinden önceki idarenin borcuna 103.000 sterlin ve Türk idaresinden kalma Vakıflara 21.235 sterlin tahsis edildi. Ev ve arazi vergisi uygulamaları, elli yıl önce Türk idaresi mevzuatına dayanmaktaydı. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 153)

Hukuk sistemi de Askeri İdare tarafından şekillendirilmeye başlanmıştı. Türk idaresinden kalma Şeriat Mahkemeleri ve Temyiz Mahkemesi'nin Müslüman üyeleri ve Şeriat Mahkemeleri Müfettişlerinden oluşan bir Komite ile istişarelerde bulunduktan sonra, Askeri İdare'nin kıdemli yargı bir yetkilisi tarafından atanan mahkeme üyeleri görevlerini yapmaya başlamışlardı. Bunun dışında Müslüman ve Hristiyan Vakıflar'ın ihtiyaçlarının karşılanması adına Vakıflar Genel Sekreterliği kuruldu. Genel Sekreter bir İngiliz subayıydı. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 154)

Genel olarak, askeri yetkililer tarafından geçici de olsa bir hükümet sistemi oluşturulmuştu. İngiliz raporlarına göre, sivil yönetimin işini kolaylaştırmışlardı. Bununla birlikte, Askeri İdare döneminde Siyonist Komisyon yetkilileri sık sık Filistin'e gelerek idareye bir anlamda danışmanlık yapıyorlardı. Örneğin, Arap çiftçilere banka kredisi fikri, bu Siyonist Komisyon'un tavsiyesiydi. Siyonist Komisyonun Filistin ziyaretleri sırasında edindikleri izlenimlere göre, Balfour Bildirgesi, Araplar arasında, bekledikleri kadar tepki çekmemişti. Yahudiler daha sert tepkiler bekliyorlardı. Bunun sebebi hala savaşın devam etmesi ve belirsizlikti. Arapların bu yetersiz tepkisi, İngilizlerin ve Yahudilerin istediği bir şeydi. Yahudiler, İngiliz askeri idaresine danışmadan Yahudiler kendi başlarına hareket edemiyorlardı. Böyle bir başboşluk Arapları harekete geçirebilirdi. Yahudi talepleri, geleceğe yönelik kışkırtma adımları olarak anlaşılabilirdi. Bu dönemdeki Yahudi talepleri şunlardı:

- Yahudi Örgütü'nün belirleyeceği uzmanlarla birlikte "Filistin kaynaklarının tespit edilmesi" için bir Arazi Komisyonu oluşturmak.

- b) Yafa' daki Yahudilere, Balfour Bildirgesi çerçevesinde kendilerine ait büyük mal depoları verilmesi.
- c) Bir Yahudi sermayesi olan Anglo-Filistin Bankası'nın Arap çiftçilere verdiği kredi miktarlarının artırılması. Bu talebin amacı, geleceğe yönelik olarak Arap çiftçilerini Yahudi bankalarına daha fazla borçlandırmaktı.
- d) Polis gücü için Yahudilere daha fazla kontenjan ve kendilerine ait bir askeri savunma gücü.
- e) İbranice' nin resmi dil olması.
- f) Eski Yahudi hukuk sistemine ait "Barış Mahkemeleri"'nin yeniden kurulması. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 155,156)

Yahudilere göre, söz konusu taleplerin amacı, uzun süren İngiliz askeri idaresinde mevcut durumun güvenliğini güçlendirmektir. Ancak İngiliz askeri idaresi ve Yahudiler arasında da zaman zaman gerginlikler yaşanmaktaydı. Filistin'de bazı Yahudi ilaç firmaları faaliyet göstermekteydiler. İngilizler, Siyonist lider Dr. Weizmann'ın icat ettiği silah yapımında kullanılan bir kimyasal maddenin sırrını öğrenmek ve patentini almak istiyorlardı. Amerikan Siyonist Tıbbi Birimi, bu firmaların çalışmalarını İdare'den bağımsız olarak yürütülmesi gerektiğini düşünüyordu. Ancak İngiliz Askeri İdaresi bu çalışmaların içeriğini bilmek istiyordu. Bunun dışında Yahudilerin çok etkili bir istihbarat birimi yarattığı aşikâr ki bu da İdarenin Yahudilerden pek bir şey saklayamayacağı anlamına geliyordu. 1920'de Arapların Paskalya isyanları gerçekleştiğinde, Siyonistler yetersiz istihbarat gerekçesiyle açıkça İdare'ye karşı düşmanca bir tavır aldılar. Bunun üzerine Yahudiler istihbaratlarını daha da güçlendirme kararı aldılar. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 156)

İngilizler ve Yahudiler arasında devlet idaresinin işleyişi dışında dini sebeplerden dolayı yaşanan anlaşmazlıklar da vardı. Yahudilere göre, İngiliz askeri idaresi içinde Yahudi karşıtı İngiliz subayları vardı. Bunlar, Arapların tarafını tutmaktalardı. İngiliz raporları bu iddiaları doğrulamaktaydı. Buna göre, Filistin'deki bazı devlet memurları Birleşik Krallık'ta veya Hindistan'da olduğu gibi, bazı dini fraksiyon ve siyasi çekişmelerden tamamen uzak duramıyorlardı. Hatta içlerinden bazıları açıkça "Arap Davası"na destek vermekteydiler. Filistin'deki Siyonist Örgütü temsilcileri bu duruma şahit olmuşlardı. Bu bağlamda, Mısır ve Filistin'deki İngiliz Orduları Komutanı General W. N. Congreve, 29 Ekim 1921'de askeri bir bildiri yayınlamıştı. Buna göre: "Ordunun resmen politikaya karışmaması gerekirken bazı sempatiilere sahip olduğu bilinmektedir. Filistin konusunda bu sempatiiler Araplardan yanadır ve Araplar da şimdiye kadar kendilerini, ilgisiz gözlemcilere, İngiliz hükümeti tarafından ortadan kaldırılmış adaletsiz bir politikanın kurbanları olarak göstermişlerdir." ((Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 157)

İngiliz Askeri İdaresi altındaki Araplar ise, ihanete uğradıklarını düşünüyorlardı. Geleceğe yönelik haklı endişeleri vardı. İngilizlere göre, Filistin'le ilgili Arap korkuları ve bunun karşıtı Yahudi umutları oldukça abartılıydı. Ancak şu

bir gerçektir ki Filistin'de iki toplum arasında yer yer çatışmalar başlamıştı bile. Kudüs'te 1920'de Paskalya döneminde patlak veren çatışmalar, çok daha geniş çaplı çatışmaların habercisiydi. Askeri İdare raporlarında, ülkenin yönetimindeki iki toplum arasındaki olası işbirliğinin önümüzdeki birkaç yıl boyunca güvence altına alınmasının zor olacağına dair öngörüler yer aldı. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s.158)

7. Filistin Manda İdaresi 1920-1936.

Manda idaresi, Milletler Cemiyeti bünyesinde bağımsızlığa kavuşmamış bir kısım yerlerin veya toplulukların başka devletlerin geçici yönetimine bırakılmasıdır. Bu bağlamda 16-25 Nisan 1920'de toplanan San Remo Konferansı'nda Filistin, İngiltere'nin mandasına bırakılmıştı. Milletler Cemiyeti sözleşmesinin 22. Maddesine göre, Osmanlı İmparatorluğunun idaresi altında bulunan Filistin topraklarının geçici olarak manda rejimi altına alınması ve gereken şartlar oluştuğunda bu bölgelerdeki toplumların bağımsızlık ve kendi iradelerini tayin etme hakkının verilmesine karar verildi. Böylece Filistin'de 1917 işgalinden beri süren İngiliz askeri yönetimi yerini sivil Manda idaresine devretmiş oldu. Manda idaresinin başına İngiliz Yüksek Komiseri olarak aynı zamanda bir Siyonist olan Sir Herbert Samuel tayin edildi. 1922'de Manda idaresinin Milletler Cemiyeti tarafından onaylanması İngiltere ve Yahudi milliyetçileri için Filistin'de uluslararası bir sistem kurulduğunun belgesi oldu. (Deveci, 2015, s.7) Manda idaresinden önce 1921'de Sömürgeler Bakanı Churchill Londra'da Arap heyetine şu sözleri söylüyordu. "İngiliz Hükümeti, Balfour Deklarasyonu'nu uygulamakta kararlıdır. Bunu size tekrar tekrar söyledim. Kudüs'te söyledim. Geçen gün Avam Kamarası'nda söyledim. Şimdi de söylüyorum. Hükümet, Balfour Deklarasyonu'nu uygulayacaktır". (Kasalak, 2016, s.65-78) Bu sözler, Araplar için kötü günlerin habercisiydi.

8. İngiliz Manda İdaresinde İdari ve Toplumsal Yapı

İngilizler Filistin'deki Askeri idare boyunca Arap ve Yahudi toplumlarının kolaylıkla bir araya gelip bir devlet oluşturamayacaklarını görmüş oldular. Askeri idare döneminde iki toplum arasında şiddetli çatışmalar başlamıştı. Bu mirası devralan İngiliz Manda idaresi, Filistin'in geleceği konusundaki genel belirsizlik nedeniyle hala endişeliydi. 1922'de Askeri idarenin, Filistin'deki idare düzeninin kompozisyonu ve örgütlenmesini öngörmediği ortaya çıkmıştı. Yeni bir hükümet çerçevesi inşa edilmeli; yeni yasa ve yönetmeliklerin oluşturulması gerekiyordu. Bu bağlamda İngilizlerin idari görevlerdeki sayılarının azaltılması amaçlanmaktaydı. Bu süreç, yeni yönetimin getirilmesiyle başladı. İngilizler bu sayede, Filistin'de iki ırk arasında etkili bir işbirliğinin çıkacağını umdu. İdarede İngilizlerin sayısı azaltılıp Filistinliler arttırılınca çalışma hayatında kaynaşmış olacaktı. Ancak bazı İngiliz yetkililer, işin başından bu politikanın başarısız olacağını açık bir şekilde kabul etmekteydi. Çünkü devlet sisteminde, Arapların Yahudi, ya da Yahudilerin Arap üstleri altında çalışması çok zordu. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 158)

İngiliz Yüksek Komiseri başkanlığında bir Yürütme Konseyi, on resmi üyeden oluşan dört İngiliz, üç Hristiyan ve üç Yahudi danışman olmak üzere bir Danışma Konseyi ile istişarelerde bulunuldu. Konseyin amacı bir Yasama Meclis oluşturmaktı. Bu bağlamda bir mevzuat oluşturuldu. Buna göre, Konsey'e sunulan tüm taslaklar İngilizce, Arapça ve İbranice idi. Arapça ve İbranice tercümanlar aracılığıyla tartışmalar yapıldı. Takip eden yıllarda, Danışma Kurulu'nun sekiz oturumunda yirmi altı talep ve altı değişiklik yasası kabul edildi. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 159) Ancak söz konusu çabalar, başarısızlıkla sonuçlandı. Bu başarısızlıktan sonra, Yüksek Komiser 'in, Dışişleri Bakanlığı'na onaylanabilecek bir danışma organı tayin etmesine izin vermek için Konsey'deki mevcut düzen değiştirildi. Doğal olarak sivil idareyi geliştirmek biraz zaman alacaktı. Bölge valilerinin yerini Komiserlikler aldı. Bu görev değişiklikleri, Araplar tarafından eleştiri konusu haline getirilmiş olsa da, askeri unsurun yerini yavaş yavaş Sömürgeci Kamu Hizmeti üyeleri almıştı. On ilçe 1920'de yediye, daha sonra dörde, son olarak da üçe (Kuzey, Güney Filistin ve Kudüs) indirildi. Şimdi üç Bölge Komiseri, on iki Komiser yardımcısı ve otuz yedi bölge Memuru vardı. Bölge memurlarının bir kısmı Filistinlilerdi. Ancak karar mekanizmasında İngilizler söz sahibiydi. Filistinliler normal zamanlarda gayet başarılılardı ancak çatışma dönemlerinde güvenilirmezlerdi. Çünkü İngilizlere göre, hem Arap hem de Yahudi yetkililer arasında, kendi ırklarına olan sadakat, İngiliz Manda idaresinden önce gelmekteydi. Bu yüzden siyasi ve ırksal farklılıklardan kaynaklanan karşılıklı güvensizlik nedeniyle, Filistin'de ne olup bittiğini anlamak ve yönlendirmek için yeterli sayıda İngiliz Asayiş Bölge Komiserinin olması şarttı. Ayrıca bir Arap veya bir Yahudi subayının, karışık bir nüfustan sorumlu tutulduğunda, nasıl bir davranışta bulunacağı belli değildi. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 159) Bunun dışında İngiliz raporlarına göre, acil durumlarda Yahudiler ve Araplardan güvenilir bilgi elde etmek mümkün değildi. Filistinli yetkililer başarılı işler yapıyorlardı ancak milliyetçi duygular bunu gölgeliyordu. Ancak tüm bu olumsuzluklara rağmen İngiliz yönetimi kendini başarılı buluyordu. Onlara göre, Filistin Türkler tarafından iyi yönetilememişti. Türk idaresi her sorunu görmemezlikten gelme yolunu seçmiş ve bu yüzden Filistin yüzyıllarca acı çekmişti. İngiliz İdaresi, ülkeyi refah seviyesine getirme görevini üstlenmişti. Bu, her halükarda, azami çaba göstermesi gereken bir görevdi. Söz konusu görev, yerli halkın çıkarlara zarar vermeden Yahudiler için bir yurt kurulmasını ve gelişmesini sağlamaktı. Yahudiler, yurtlarının daha sağlam temeller üzerinde gelişmesi için İngilizlere baskı yapıyorlardı. Balfour Bildirgesinde de söz verdikleri gibi bu amaç doğrultusunda İngilizlere her türlü desteği vermeye hazırlardı. Bu, birçok mevzuatın deneyimler ışığında değiştirilmesi gereken bir yasama hamlesini gerektirmiştir. Bunlar içinde Yahudi göçünün kontrollü teşviki, arazi kayıtları ve yeni sanayi kollarının geliştirilmesi gibi konular ön plandaydı. Ayrıca iç güvenlik için polis kuvvetlerinin büyütülmesi gerekiyordu. Bu süre zarfında, Arap -Yahudi çatışmaları ülkenin kalkınmasını engelleme amaçlı yoğunlaşmıştı. Bu durum idarenin işini zorlaştırmaktaydı. İngiliz raporlarına göre, idare en başından beri yoğun bir baskı

altında çalışmak zorunda bırakılıyordu ve sakin bir çalışma ortamı sağlanamıyordu. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 160)

Manda idaresinin idari ve toplumsal kalkınmasında Kudüs merkez konumdaydı. Kudüs'te, Tarım, Eski Eserler, Eğitim, Gümrük ve Vergi, Sağlık, Arazi ve Yüzey Araştırmaları, İşbirliği Dernekleri, Göç ve İstatistik gibi çok sayıda birim bulunmaktaydı. Bunlara bağlı taşra teşkilatları da mevcuttu. Ancak bu taşra birimleri ile Manda idaresi arasındaki bağlantının yeterince güçlü olmadığı düşünülmektedir. Örneğin, göçmen ve işsiz sayısı, arazi sulamaları ve benzeri alanlara ilişkin olarak bölge yöneticilerinden ya da bölge memurlarından sağlıklı bir bilgi akışı yoktu. Bölge yetkilileri, idareye başvurmaksızın kendi inisiyatifleriyle hareket etme eğilimindediler. Bunun dışında Tarım, Arazi Geliştirme ve İşbirliği Dernekleri gibi bazı birimler, Siyonist Komisyon'dan Sir John Hope Simpson' ın tavsiyesi üzerine tarımsal kalkınma için arazilere yakın bölgelere istihdam yapılması kararlaştırıldı. Tarımsal verimi arttırmayı amaçlayan bu adım, gelecekte arazilerini Yahudilere satmak zorunda kalan Araplar için sorun teşkil edecekti. Tarım arazileri çevresinde Yahudi yerleşim yoğunluğunu arttıracaktı.

Bazı yetkililer Filistin'deki sivil idarenin aşırı merkezîyetçi bir tutum içinde olduğunu belirterek, bunun yerine daha bölgesel bir idarenin daha uygun olacağını belirtmişlerdi. Böyle bir idare, hem daha az maliyetli hem de yerel yetkililerin söz sahibi olmasını sağlayacaktı. Ancak İngiliz yönetimi bu durumun iki toplum arasındaki çatışmaları artıran bir tetikleyici olabileceğini düşünmekteydi. Yüksek Komiser Sir Herbert Samuel 'in idareyle ilgili yoğun çalışmalarına, Siyonist liderler, Parlamento Üyeleri, Daimi Görevler Komisyonu üyeleri de, aktif olarak katılmaktalardı. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 162) Bu dönemde Yüksek Komiser ve çevresindeki sorunlardan biri de sivil idare ile köylüler arasındaki iletişimi sağlayan Türk egemenliği altında seçilmiş ve sivil idareye değil de daha çok köy halkına sadık olan "Muhtar" lardı. Muhtarlar ücretleri arttırılsa da vergi toplama ve köylüler hakkında istihbarat konularında yetersiz bulunuyorlardı. Çoğu okur-yazar değildi. Bunun yanı sıra olası bir siyasi gerilimde işi gücü bırakıp aktif bir isyancı olma potansiyeline sahiplerdi. Bu bağlamda 1921'de yaşanan isyanlarda bu iddiaları doğrular ifadeler vardı: Buna göre, Muhtarlardan birkaçını isyancıların içinde ön saflarda gören tanıklar vardı. Sivil idare, bunları ifadeye çağırmış ancak muhtarlar söz konusu suçlamaları reddetmişlerdi. Muhtarlar dışında Yahudilerden gelen yoğun şikâyetlerin diğer bir konusu da Yahudi karşıtı Hristiyan İngiliz subaylarıydı. Yahudiler, bazı İngiliz subaylarının anti-Semitizm ile Arap yandaşlığı yaptıklarını düşünüyorlardı. Raporlarda söz konusu şikâyetlere yönelik şu ifadeler yer aldı:

"Arap yetkililerin neredeyse tamamı, İngilizlerin ise birçoğu Yahudi karşıtı duygulara sahiplerdi. Bu yüzden Yahudilerin lehine bir durum ya da olay yaratacağını düşündükleri bilgi ve tespitleri sivil idareden saklamaktaydılar. Bunun dışında sivil idaredeki Arap yetkililer 1921 isyanlarını desteklemişlerdi." ((Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 162)

Yahudi iddialarına göre, Arap yetkililerin isyanları desteklemesine Yahudi karşıtı İngiliz subaylar da göz yumuyorlardı. Yahudilere göre, bu subaylar içinde buldukları yönetime açıkça düşmanlık ediyorlardı. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s.163) Bu tartışmalar sırasında Manda idaresi arada kalmıştı. Yönetim, taraflarca sürekli olarak Arap ya da Yahudi yanlısı olmakla suçlanıyordu. Yahudiler, Filistin'de görev yapacak olan İngiliz subaylarının sömürge topraklarında tecrübe kazanmış olanlardan seçilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Bu subaylar, Hindistan'da olduğu gibi sömürge topraklarının tarihini ve dini yapısını iyi bilmelilerdi. Bu bağlamda Filistin'deki İngiliz subayları, Yahudi ve Arap halklarının tarihlerini sosyal ve dini geleneklerini kapsayan bir ön eğitimden geçmelilerdi. Diğer İngiliz sömürgelerinden nakledilen subaylar, bu eğitim sürecine katkı sağlayabilirlerdi. Ayrıca bu subayların terfi hakkı kazanmaları için Arapça ve İbranice sınavları geçmesi istenmeliydi. Mevcut durumda Filistin'de Sivil Hizmet birimine mensup 270 İngiliz memurunun sadece yüzde 20'si Arapça ve İbranice biliyordu. Bunların çoğunluğu İbranice' den fazla Arapça biliyorlardı. Son olarak, taşrada görev yapan memurlarda halkın dilini bilenleri tercih edilecekti. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 164)

9. Manda idaresi'nde Hukuk Sistemi

İngiliz hâkimler Filistinlilere göre daha büyük yetkilere sahiptiler. Yüksek mahkeme ve yetkileri ile sınırlı olan bazı idari memurlar dışında, büyük şehirler için yirmi dokuz Filistinli Sulh Ceza Mahkemesi ve dört İngiliz hâkim bulunmaktaydı. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 164) Bölge Mahkemeleri, Sulh Mahkemeleri ve Arazi Mahkemeleri mevcuttu. Bunların üzerinde, hukuk davalarında temyiz başvuruları için dört Bölge Mahkemesi bulunmaktaydı. Hukuk davalarında temyiz başvurusunda Mahkemenin üyeleri İngiliz ve Filistinli hâkimlerden oluşuyordu. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 165) Filistinli Arapların yeni hukuk sistemi ile ilgili şikâyet ve endişeleri vardı. Araplar, Osmanlı hukuku ilkelerinden ayrılmaktan yakınıyorlardı. Arap hâkimlerin sayısının azaltılması yönünde atılan adımlara tepki gösterdiler. Bunun yanı sıra mahkeme dili olarak İngilizce yaygınlaşmaya başlamıştı. İngilizcenin yavaş yavaş Arapça'nın yerini alması ve Yahudi avukat sayısının artması Arapların tepkisini çekmişti. Zaman içinde Yahudi avukat sayısı Arapları geçmişti. İngilizlere bu durumu İngiliz Hukuku'nun bir gereği olarak açıklamışlardı. Yahudi avukat sayısındaki artış öyle çok olmuştu ki ihtiyaç sayısını da aşmıştı.

Yahudiler ise, mahkeme heyeti atamalarında hâkim sayısının daha da artırılmasını istiyorlardı. Hâkim yerine mahkeme heyeti için kâtip ve tercüman atamalarının artmasından şikâyetçiydiler. Ayrıca avukatlık ücretlerini de az buluyorlardı. Buna göre, mevcut ücret 300 ila 550 sterlindi. Ücretin artırılması talebinin yanı sıra hizmet beklentilerinin iyileşmesini de umuyorlardı. Arapça tutulan bazı mahkeme kayıtlarına itiraz ettiler. İbranice'nin arka planda kaldığını düşünüyorlardı. Mahkemelerin kayıtları ile ilgili olarak, daha önce Türkçe olarak tutulan kayıtların Arapça olarak tutulması gerektiğine karar verilmişti. Çünkü Arapça baskın dildi. Bu yüzden İngilizler, tüm kayıtların mümkün olan yerlerde

İngilizce olarak saklanmasını uygun buldular. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 166) İngilizler, genel olarak mahkemelere baktıklarında, tüm idari yapının içine yayılan Arap-Yahudi düşmanlığını yansıtan bu tabloyu uzlaştırmanın imkânsız olduğunu düşünmüşlerdi. Filistin'de iki toplumlu bir halkın ihtiyaçlarına uygun bir hukuk sistemi oluşturmak zordu. Mahkeme heyetlerinde İlk atamaların Araplara yönelmesi kaçınılmazdı çünkü onlar çoğunlukta idi. Yahudilerin engellenemeyen büyük göçü, bu durumu etkileyemezdi. Ancak daha sonraki atamalarda, büyük göçler sonucu Yahudi hâkimlere ağırlık verilmişti. Mahkemelerin yürütülmesi ile ilgili olarak Arapların Yahudi şüphesi özellikle dikkat çekmekteydi. Yahudiler ise, kendilerine yönelik saldırı suçlarında mahkeme heyeti içinde Arap hâkimlerin görev yapmasını istemiyorlardı. Sivil Yönetim, iki toplum arasındaki düşmanlığın, kovuşturmaların yürütülmesine olumsuz etkilediği sonucuna vardı. İngiliz yönetimi bu durumu engellemek için kıdemli bir hükümet savcısının atanmasını istedi.

Sivil Manda idaresi idaresinde, vergi sistemi de hukuki sorunların bir başka konusuydu. Sivil yönetim, gün geçtikçe Yahudiler lehine yürüttüğü idarenin zorluklarını eski Türk idaresine yüklemeye çalışmaktaydı. İngilizlerin “Türk idaresinden kalma sorunlu ve adaletsiz olarak” nitelendirdiği arazi vergilendirmesi yeniden düzenlendi. Türk idaresinden kalma “Aşar” vergisi kaldırıldı. Bunun yerine Kentsel ve Kırsal Mülkiyet Vergileri getirildi. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 167)

10. İngiliz Manda idaresi Döneminde Filistin'e Yahudi Göçleri

İngiliz Manda idaresi altında Filistin'e Yahudi göçünü teşvik eden unsur, Manda Yönetim Mevzuatının 6. Maddesiydi. Söz konusu madde, “Filistin Yönetimi, nüfusun diğer kesimlerinin haklarının garantisini sağlayarak, Yahudi göçünü uygun şartlar altında kolaylaştırır ve Madde 4'te atıfta bulunulan Yahudi Örgütü ile işbirliği içinde, yakın yerleşimi teşvik eder.” şeklindeydi. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 35) Buna göre, arazilerin ekilebilmesi için nitelikli çiftçilere ihtiyaç vardı. İngiliz Manda idaresi Yahudi göçünün kendi kontrolünde olmasını istemişti. Bu sebeple göçler kontrollü bir şekilde gerçekleşmişti. Aşağıdaki istatistikler, Eylül 1920'den 1936'nın sonuna kadar olan yetkili göçü göstermektedir:

Tablo 2: 1920-1936 Arası Dönemde Kayıtlı Yahudi Göçü. (Kaynak: Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 35)

	Yahudi	Yahudi Olmayan
1920	5,514	202
1921	9,149	190
1923	7,421	570
1924	12,856	697
1925	33,801	840

İngiliz Raporlarına Göre Filistin'deki İngiliz İdareleri ve İsrail Devleti'ni Oluşturan Süreçteki Rollerini / Macide BAŞLAMISLI

1926	13,081	829
1927	2,713	882
1928	2,178	908
1929 -	5,249	1,317
1930	4,944	1,489
1931	4,075	1,458
1932	9,553	1,736
1933	30,327	1,650
1934	42,359	1,784
1935	61,854	2,293
1936	29,727	1,944

Orta ve Doğu Avrupa'da Birinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan ekonomik ve toplumsal bunalımların bir sonucu olarak Yahudi karşıtlığı daha da artmıştı. Amerika Birleşik Devletleri'ne Yahudi göçünün kısıtlanması, 1933'te Almanya'daki Ulusal Sosyalist Hükümetin ortaya çıkışı ve Polonya'da Yahudiler üzerindeki artan ekonomik baskı gibi sebeplerle göçler, Filistin'e yoğunlaştı. Yahudi karşıtı çevreler, Yahudilerin asıl yurtlarının Orta Doğu olduğunu ve onlardan bu şekilde kurtulacaklarını düşünüyorlardı. 1920-1936 yılları arası dönemde en yoğun göç, Polonya, Rusya, Romanya ve Almanya'dan gelmişti. Yahudi göçünün çoğu 1930 sonrası başlamıştı. İngiliz Göç İdaresi'nin 1936'daki sayılarına göre, Yahudiler Filistin'deki nüfusun yaklaşık yüzde 30'una sahipti. Filistin'de 1.336.518 olan toplam nüfusun 370,483'ü Yahudi'ydi. Bunlar, kayıtlara geçmiş rakamları bir de kayıt dışı göçü ilave edersek oldukça önemli bir artış görülmekteydi. İngiliz Manda idaresi bu sayının 400,000'e ulaştığını tahmin etmekteydi. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 279)

İngiliz yönetimi, söz konusu göç hareketlerini oldukça normal karşılayıp ılımlı olarak gördükleri muhacir Yahudilerin her hangi bir huzursuzluğa sebep olmadıklarını savunmaktalardı. İngiliz yönetimi böyle düşünse de 1924-26 ve 1933-35 yılları, İngiliz yönetimine bile fazla gelen ağır göç dönemleriydi. Resmi istatistiklere göre en fazla Yahudi göçü, 1933-36 yıllarında 164.267 kişiyle gerçekleşmişti. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 280) Söz konusu yıllar, ortalamaya alındığında her yıl neredeyse 40,000'den fazla Yahudi'nin geldiği görülmektedir. Arap nüfusunun ise, yılda 24.000 kişi oranında arttığı tahmin edilmekteydi. İngilizler Arap nüfusunun artışını da kendi başarıları olarak görüyorlardı. Buna göre, sağlık ve sosyal düzenleriyle ilgili İngiliz yatırımları Filistin'i geliştirmişti. İngiliz raporlarına göre, Yahudi yurdunun gelişiminin hızı ve kapsamı, Yahudi göçünün oranına ve hacmine bağlıydı. İngiliz raporlarına göre,

Yahudi göçünün yıllık oranına bakıldığında, Yahudi nüfusu gelecek on yıllar içinde Arap nüfusuna eşit olacaktı. Yahudi nüfusunun Arapları geçmesi ise biraz zaman alacaktı. Araplar ise, yaşanan gelişmeleri derin bir endişeyle izlemekteydi. Büyük Britanya yönetimi, 1922'den beri Filistin'deki Yahudi göçlerinin ülkenin ekonomik kapasitesine göre şekillendiğini savunmaktaydı. Buna göre, Filistin yönetimi, Yahudi göçleriyle ekonomik olarak gelişiyor ve böylece yeni göçleri de karşılama kapasitesine sahip oluyordu. Bu tutum, 1922'deki Churchill Bildirgesi'nde yer aldı ve daha sonra Başbakan'ın L. George'un 13 Şubat 1931 tarihli Dr. Weizmann'a gönderdiği mektupta yeniden onaylanmış oldu. Böylece Dr. Weizmann liderliğindeki Siyonist örgüt Filistin'e göçü teşvik etmeye devam ediyordu. Bu bağlamda 1933'te bir Göçmen Yönetmeliği hazırlanmıştı. Bu, Filistin'e göçü düzenlemekteydi. Göçmen yönetmeliği Yahudileri mesleklerine ve gelirlerine göre sınıflandırmaktaydı. Göçün hacmi, kişi sayısı, cinsiyet, yaş, sanayiye ve tarıma göre işçi ihtiyacına göre bir program hazırlanıyordu. Filistin Yüksek Komiseri, Filistin Gazetesi'nde toplu halde yayınlanan bu göç programını onaylamak zorundaydı. Bu program çerçevesinde bir çalışma takvimi belirleniyordu. Yahudi Ajansı, bu takvimin belirlenmesinde söz sahibiydi. Yahudi Ajansı, İngiliz Göç Dairesi ile işbirliği içinde, ülkedeki Yahudi yaşamının endüstriyel, ekonomik ve işgücü koşullarına katkısına yönelik bir rapor hazırladı. Buna ek olarak, aynı ekip Arap işsizliği ve bunların ekonomiye olan etkisi hakkında da rapor hazırladı. Bu çalışmaların amacı, Yahudilerin Filistin ekonomisine olan katkısını gündeme getirmektir. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 286)

1929'da Filistin'e yoğun Yahudi göçlerinden hemen önce Arap isyanları başlamıştı. Anti-siyonist görüşlere sahip olan Sömürgeler Bakanı Lord Passfield, Ekim 1930'da Siyonizm'in ve Filistin'e yapılan göçleri tasvip etmediğini savunan "Beyaz Kitap" isimli bir rapor yayınladı. Söz konusu rapor Filistin'de Arap-Yahudi işbirliğini ve Yahudilere göç ve toprak satışlarının sınırlandırılmasını tavsiye etmekteydi. Başta Siyonist Örgütü olmak üzere Yahudiler, bu rapora çok sert tepkiler gösterdiler. Raporun yazılmasına engel olamayan Dr. Weizmann'ın Siyonist Örgüt'ün başkanlığından istifası istendi. Yahudilerden sert tepkiler alan İngilizler hemen geri adım attılar. İngiliz Başbakanı Mac Donald 13 Şubat 1931'de Weizmann'a bir mektup yazarak Balfour Bildirgesi şartlarından ayrılmadıklarını belirtti. Bunun yerine 13 Şubat 1931'de Başbakan'ın Dr. Weizmann'a gönderdiği mektupta da belirtildiği gibi Yahudilerin lehine olacak bir rapor hazırlandı. Filistin'deki Yüksek Komiser, Yahudilerin lehine olacak birçok malzemeye sahipti. Bunlardan en önemlisi Arapların işsizliği idi. Passfield'in Beyaz Kitap 'ından geri adım atılması Arapları kızdırdı, isyanlar çıktı. İngilizler bu isyanları sert müdahalelerle bastırdı.

11. Filistin'e Yasadışı Yahudi Göçleri

Yahudiler, kayıtlı ve yasal göçün yanı sıra yasadışı yollarla da Filistin'e girmişlerdi. Bu yasadışı göçe sebep olan durumlar şunlardı:

- a) Sınır kontrollerinden kaçınma

- b) Geçici ikamet süresini aşmış gezginlerin ülkeden çıkmaması
- c) Filistin vatandaşı ile evlilik yapma (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 290)

Yahudilerin yasadışı göçlerinin en yoğun olduğu dönem 1933-34 yıllarıydı. Çoğu Suriye, Ürdün ve Mısır'dan karayolu ile gelenlerdi. Bazıları da özel olarak kiralanarak teknelerle Filistin sularına da ulaşıyorlardı. İngiliz Manda idaresi, yasadışı göçlerden rahatsızdı ve önlemeye çalıştı ancak Filistinli Yahudiler bu sorundan rahatsız olmadıkları gibi önlenmesi için İngiliz yönetimine yardım da etmiyorlardı. 1933 yılı tahminlerine göre, yasadışı göçmen sayısı 25,000'e ulaşmaktaydı. Yahudi kaçak göçmenlerin çoğu kadındı. Göçmenlik Yönetmeliği kapsamında göçmen olarak tasdik edilmeyen bu kadınlar, yasadışı yollarla ülkeye gelip Filistinlilerle evlilik yapmışlardı. Evlilik Filistin'de gerçekleştiğinde, kadın genellikle seyahat vizesi almış bir gezgin olarak gelmiş ve böylece belirli bir tarihten önce ülkeyi terk etmemiş kişilerdi. Filistin Vatandaşlık Yasası'na göre, bu kadınlar Filistin vatandaşı ile evlilik yaptıkları için sınır dışı edilemiyorlardı. Filistin dışında bir Filistinli ile evlenen de aynı yasaya dâhil oluyordu. Bunların çoğunun gerçek evlilikler olmadığı tespit edildi. Yahudi nüfusunu arttırmak için bir düzenbazlıktı.

Arapların da yasadışı göçleri oluyordu ancak bunlar geçici ve mevsimlik göçlerdi. Bunlar çevre Arap ülkelerinden gelen mevsimlik işçilerdi. Yahudiler gibi nüfus arttırma amaçlı değildi. Para kazanmak adına yapılmış zorunlu ve geçici göçlerdi. Türk idaresindeyken sınır sorunu yaşamayan Araplar, savaş sonrası değişen düzenle birlikte yeni sınırlara alışmakta zorlanmışlardı. Ürdün'de ikamet edenlerin Filistin'e pasaportsuz ve kimliksiz girme hakları vardı. Bunun dışında Suriye ve Lübnan'da yaşayanların da benzer şekilde, 1926 tarihli Vodainage Anlaşması ile böyle bir hakları vardı. Bunlar ülkelerine geri dönmediklerinde yasadışı göçmen haline geliyorlardı. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 291) Filistin'e Arap göçlerinin büyük bir kısmı Suriye'nin güneydoğusundaki Hauran bölgesinden geliyordu. Hauranlılar, Filistin'de daha cazip iş olanakları olduğunu düşünüyorlardı. Bu insanlar Hayfa Limanı'nda çalışıyorlardı. Buradaki işleri dışında Hauran' a geri dönüp kendi hasatlarını yapıyorlardı. İngiliz Göç İdaresi'nin tahminlerine göre sayıları 2500 'ü bulmaktaydı. Yahudilerin yasadışı göçmen sayısı ile kıyaslandığında oldukça azınlıkta kaldıkları ortadadır. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 292)

12. Manda İdaresinin Göç Kriterleri ve Kontrol Sağlama Çabaları

İngiliz Manda idaresinin görevlerinden biri de Filistin'e yönelen yoğun Yahudi göçünü kontrol altına almaktı. Bu bağlamda amaçları, Yahudi göçünü nüfusun diğer kesimlerinin hak ve endişelerini göz önünde bulundurarak, uygun koşullar altında kolaylaştırmaktı. Diğer bir deyişle, Arapların tepkisini çekmeyecek şekilde kontrol altında göçler devam etmeliydi. Söz konusu kontroller ekonomik kapasiteye göre şekillenecekti. Ekonominin karşılayamayacağı kadar çok göç engellenecekti.

Bu ilke, 1922 tarihli Churchill Bildirgesi'nde açıkça şöyle açıklanmıştır:

“Bu politikanın yerine getirilmesi için (Yahudi Yurdu oluşturulmasına dair Hükümet politikası) Filistin'deki Yahudi topluluğunun göçmenlik sayılarını artırması gerekiyor. Ancak bu göç, ekonominin durumu ne olursa olsun yeni gelenleri karşılayacak kapasitede olmalıdır. Göçmenlerin Filistin halkına bir yük getirmemesi ve mevcut nüfusun herhangi bir bölümünün istihdam edilmesine engel teşkil etmemelidir. Bugüne kadar göçler bu şartlar altında gerçekleştirildi.” (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 297)

Siyonist Örgütü de Yahudi göçleriyle ilgili olarak bir ilke oluşturmuştu. 18 Haziran 1922 tarihli mektupla bu şartlar kabul edilmiştir. Buna göre:

“Majestelerinin Hükümeti, bir hakkın bir sonucu olarak, Yahudilerin, Filistin'deki göçmen sayılarını artırabilmelerinin gerekli olduğunu kabul eder. Göçlerin kapasitesi ekonomik şartlara göre belirlenecektir. İcra Kurulu, söz konusu göçün düzenlenmesiyle ilgili olarak ne tür düzenlemeler yapılırsa yapılsın, hem Majestelerinin Hükümeti hem de Filistin Yönetimi'nin bu konuyla ilgili yönlendirmelerine güvenmektedir.” (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 298)

Bu konudaki en son resmi açıklama, Başbakan Mac Donald'ın 13 Şubat 1931 tarihli mektubunda Dr. Weizmann' a “göç kapasitenin sınırlarıyla ilgili düşüncelerin tamamen ekonomik değerlendirmeler” olduğunu yazdığı makalede yer almaktaydı. Manda idaresi, göçlerin kapasitesini ekonomik şartlara göre belirleyecekti. Ancak Filistin'in değişken seyreden ekonomik yapısı söz konusu ilkenin değişik şekillerde yorumlanmasına sebep olmuştu. İngilizlerin endişesi, Filistin'deki ekonomik durumun sağlamlığının, yoğun göçlerle bozulma olasılığı ve bu duruma yönelik Arap tepkileriydi. Yahudiler yoğun göç beklentileriyle hareket ederek arazi ve bina sayılarını artırmaktaydı. Bu, çoğu zaman kontrol edilemediği için sağlıklı bir durum değildi. Kontrolsüzce çoğalan endüstri ve inşaat kolları ekonomiyi zora sokabilirdi. Ekonomik açıdan bir başka güçlük de, Yahudi yerleşiminin esas olarak kentsel bir karaktere sahip olması ve Filistin'in genelinde var olan tarımsal kasaba nüfusunun söz konusu Yahudi sermayesine piyasa olamama ihtimaliydi. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 298) Tel Aviv ekonomik açıdan büyük adımlar atmış, Belediye Başkanı bu şehrin Los Angeles gibi genç bir Amerikan şehri kadar büyük olacağı yönünde nutuklar atmaya başlamıştı. Hayfa da bu yönde ilerliyordu. Siyonist liderlerden biri, Manda idaresine bağlı Göç Komisyonunda, “Hayfa' nın bir milyon Yahudi'yi karşılayacak ekonomik güce sahip olduğunu” iddia etmişti. Ayrıca Yahudiler Yafa' nın güneyindeki kırsal bölgeleri de “Kentsel Kalkınma” adı altında Yahudi yerleşimine açmayı planlıyorlardı. Eğer bu projeler meyvesine verirse kıyı şeridi boyunca uzanan zengin ve gelişmiş Yahudi kentleri kurulacaktı. Yahudilere göre, Filistin bölgedeki en küçük devretti ancak buna rağmen en büyük ekonomiye sahip olacaktı. Gelişmiş ve zengin bir ekonomi, daha fazla Yahudi göçü demektir. İngilizler bu bağlamda ekonomik kontrolü Yahudilere kaptırma endişesi taşımaktalardı. Yahudi göçünün

yoğunlaşmaya başladığı dönem, Ulusal Sosyalist Parti'nin 1933'te Almanya'da iktidara gelmesi, 1935'te İtalyan politikasının faşizme kayması ve İspanyol iç savaşı, gibi gelişmeler ekonomiyi zora sokabilirdi. Çünkü Filistin Manda idaresi ihracatının çoğunu Avrupa'ya yapmaktaydı. Barışın Filistin gibi bir ülkede sağlam bir sanayi gelişiminin ön şartı olduğu ve Arapların Yahudi göçüne haklı olarak şiddetle karşı olmaları nedeniyle, "iki halk arasındaki düşmanlık" ın ekonomik gelişmelere bağlı olduğu söylenebilirdi. Zavallı Araplar ekonominin iyi gidişine bile sevinemiyorlardı. Çünkü iyi ekonomi, daha fazla Yahudi anlamına geliyordu. Bu sebeple yaşanan gerginlikler, İngiliz yönetimini, Filistin'deki durumun, sadece ekonomik kaygılar üzerinde değil, tüm yönleriyle gözden geçirilmesi ve karara bağlanması gerektiği konusunda düşünmeye sevk etmişti. İngilizlere göre, büyük mali kaynaklarla desteklenen, girişimci bir ırkın, nispeten daha fakir bir yerli topluluğa, farklı düzeylerde devam eden baskın etkisi, zaman içinde daha ciddi tepkilere neden olabiliyordu. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 300)

13. Yahudi Yurdu Oluşturma Noktasında Göçlerin Önemi

Kendisi de bir Siyonist bir İngiliz olan Filistin Manda idaresi Yüksek Komiseri Sir Herbert Samuel, 3 Haziran 1921'de Yahudilerin Filistin'i yurt edinmesiyle ilgili, şu açıklamayı yapmıştı:

"Dünyanın dört bir yanına dağılmış ancak kalpleri her zaman Filistin'e dönme umuduyla dolu olan Yahudiler' e Filistin'i yurt edinme hakkı tanınmalıdır. Yahudilerin Filistin'in tüm sakinlerinin lehine olacak şekilde ülkeyi geliştirmek ve kaynaklarını çoğaltmak adına Filistin'e gelmeleri gerekir." (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 304)

Bunun dışında Filistin'deki İngiliz politikasını anlatan Haziran 1922 tarihli "Beyaz Kitap" isimli raporda da Yahudi yurdu oluşturma faaliyetleri kapsamında Filistin'in Yahudilerin merkezi olması gerektiği belirtilmişti. Buna göre, "Filistin topraklarındaki Yahudi toplumu, dünyanın diğer bölgelerindeki Yahudilerin yardımıyla, bir bütün olarak Yahudi halkının gurur duyabileceği bir merkez" oluşturacaklardı. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 305) Siyonistler, Filistin'de var olacak olan bir Yahudi yurdunun, Avrupa'da "Zulme uğrayan" Yahudiler için bir sığınak olacağını umuyorlardı. 1933'ten itibaren Almanya'daki Yahudilerin durumundaki ciddi bozulmanın yanı sıra Polonya'daki Yahudilerin maruz ekonomik baskı, bunu gerektirmişti. İngiliz yönetimine göre, bu bağlamda Siyonist liderlerin, Almanya ve Polonya'dan olabildiğince çok sayıda Yahudi'nin göçünü hızlandırma çabaları normal karşılanmalıydı. Avrupa'da "zulme uğramış" Yahudilerin sığınağı olabilecek zengin ve gelişmiş Yahudi şehirleri kurulmuştu. Tel Aviv, bu amaç için oldukça uygun bir Yahudi yerleşimiydi. 1909'da kum tepelerinin üzerine kurulmuş olan bu küçük kasaba, büyük bir sanayi şehri olma yolunda ilerliyordu. Bu bağlamda Haziran 1922'de yayımlanan Filistin'deki İngiliz Politikası Bildirgesi'nde şu değerlendirmeler yer aldı:

"Yahudiler, son iki ya da üç nesildir Filistin'de yeniden bir toplum yaratmışlardır. Nüfusları 80,00'i bulmaktadır. Bunların yaklaşık dörtte biri, arazi

sahibi çiftçiler ya da işçilerdir. Bu topluluğun kendi siyasi organları vardır. Dini kurumlara, okullara, resmi bir dile (İbranice) ve kültür merkezlerine sahiplerdir. Tüm bu sahip oldukları değerlerle “Ulusal” bir kimliği hak etmektedirler.” (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 305)

İngiliz raporları bölgedeki Arapları kışkırtmamak ve yeni çatışmalar çıkmaması adına Yahudi göçlerinin belli bir sayıyı geçmemesini tavsiye etmekteydi. Buna göre, söz konusu sayı 12,000 di. Filistin Yüksek Komiseri' ne verilen azami Yahudi göçü sayısını oluşturma yetkisi de kontrol altına alınmalıydı. Yüksek Komiser, Siyonist olduğu için Yahudi göçüne engel olmayabilirdi. Yahudi göçmenler sorunu, Filistin'de iki toplum arasındaki en önemli çatışma sebebiydi. Bazı yetkililer, göçlerin kontrol altına alınmasıyla söz konusu çatışmaların sona erebileceğini düşünmekteydi. Bu bağlamda göçlere yönelik kontrol, çatışmaları tamamen sona erdirmez ancak az da olsa hafifletebilirdi. Ancak İngiliz Manda idaresi Yüksek Komiseri Samuel, Filistin'in ekonomik açıdan gelişmesi için Yahudi göçünün şart olduğunu düşünüyordu. İngilizler kendileri için Yahudilerin Araplar' dan çok daha fazla değer taşıdığını açık açık belirtmişlerdi. Buna göre, Yahudiler eğitim ve sanayileşmede, sürdürdükleri modern yöntemlerde ve Avrupa başkentlerindeki Yahudi iş çevrelerinden aldıkları yardımlarla, ortalama bir Arap için çok daha fazla potansiyele sahiplerdi. Bu bağlamda Araplar, Yahudilerin yurt kurmasına taş koyup engelleme çabasına girişirlerse, söz konusu amaç doğrultusunda kendileri de engellenirdi. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 306)

1936'ya gelindiğinde Yahudi “Ulusal Evi”, fiili olarak devlet içinde ayrı bir devlet haline dönüşmüştü. Filistin'de en büyük şehri Tel Aviv olan, ulusal bayrağı, marşı, kültürel sistemi, sosyal hizmetler ağı ve sanayi ve tarımla büyümüş nüfusu 400,000'e ulaşmış bir toplum vardı. Bu büyük toplum, Yahudi Ajansı vasıtasıyla dünya Yahudileri ile bağlantılıyken, iç işlerinde Ulusal Konsey ve bir Hahamlık Konseyi tarafından yönetilmekteydi. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 307) İngiliz Manda idaresi mevcut durumdan gurur duymaktaydı. Yahudi Göçü, bu durumun ortaya çıkmasında başlıca etken olmuştu. Manda idaresi, Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulması yönündeki görevlerini tam olarak yerine getirmiş olduğunu düşünmekteydi. Ancak bu tam anlamıyla sınırlarının belirlendiği anlamına gelmemektedir. İngiliz raporlarına göre söz konusu “Ulusal Ev”, yılda 7.000 kişi olarak tahmin edilen Yahudi nüfusun doğal artışının bir sonucu olarak büyüyecekti. Bu bağlamda göçün devam edeceği varsayımına bağlı olarak büyük miktarda sermaye yatırılmıştı.

14. İngiliz Manda İdaresinde Yapılan Alt yapı Çalışmaları.

İngiliz yönetimi altyapı hizmetlerine de ağırlık verdi. Bu bağlamda yolların inşasına mali yardım, arazi satışına ilişkin kararlar, haberleşme hizmetlerinin yaygınlaştırılması gibi konular gündeme geldi. Yahudilerin yoğunlukta yaşadığı Hayfa ve Tel Aviv'de narenciye tarımı yapılmaktaydı. Göç teşviki ile Filistin'e gelen Yahudiler burada yoğun nüfuslu koloniler kurdular. Yahudiler, İngiliz idaresi

altındaki rahat yaşamla tarımsal faaliyetlerini geliştirdiler. Narenciye ağırlıklı mahsullerini hızlı ve yüksek kapasiteli olarak ihraç etmek için yeni yollara ihtiyaç duydular. Bu bağlamda İngiliz Manda idaresinden tüm ulaşım yollarının yeniden yapılıp geliştirilmesini istediler. Yahudiler bu konuda o kadar isteklidir ki, Sivil yönetimin yetemediği yerlerde Yahudi desteği devreye girecekti. Söz konusu yolları kendi paralarıyla yaptırmaya hazırlardı. Ancak olası bir Arap tepkisinden çekinen Manda yönetim, bu konuda ihtiyatlı davranmaya çalışsa da Yahudi baskılarına daha fazla dayanamamıştı. Başta karayolları olmak üzere demiryolları ve limanların altyapıları yeniden düzenlenip genişletildi. Sonuçta meselenin özü paraya dayanmaktaydı. Yeni ve geniş ulaşım ağları, iç ve dış piyasaya mal sevkiyatını hızlandıracak böylece ekonomi canlanacaktı.

Karayolları

1918-1922'ye kadar görev yapan İngiliz Askeri İdaresi döneminden itibaren, yolların inşaatı, iyileştirilmesi ve bakımı kapsamında önemli miktarlar harcama ve yatırımlar yapıldı. İngiliz raporlarına göre, 1920'de, Filistin'deki yolların toplam uzunluğu yaklaşık 280 mil (450 km) idi ve bunların çoğu yetersiz ve sadece hafif araçlar için uygundu. Yollar, araç trafiğine daha güvenli ve daha uygun hale getirildi. Bu bağlamda, tehlikeli virajlar ve dik yokuşlar ortadan kaldırılarak ve köprüler inşa edilerek mevcut yollar iyileştirildi. Yol inşaatları ve bakımları için 3 milyon sterline yakın para harcandı. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 168)

Yahudiler, narenciye tarımının yapıldığı bölgelerdeki beslenme yollarının yetersizliğinden şikâyetçiydiler. Yol yatırımları içinde Tel Aviv'den Hayfa'ya kadar olan yola öncelik verilmesini istediler. Yahudiler, bu yola hızla büyüyen narenciye hacminin taşınmasına yardımcı olmak için ihtiyaç duymaktalardı. Yahudi toplumu yol yapımı için sivil hükümete maddi yardım teklif etmişti. Bu yol, 1937'de Tel Aviv'in 18 mil kuzeyine kadar tamamlanmış oldu. İngilizler Yahudilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerdeki yollara ağırlık vermektelerdi. Bunun gerekçesi olarak kamu güvenliğini sunuyorlardı. Ancak bir süre sonra iki toplum arasında yaşanan çatışmalar bu planları aksattı. Yahudiler, ulaşım konusunda yaşadıkları bölgeler için daha fazla harcama talep ederken, Araplar, kendi köylerinin ihmal edilmesinden şikâyetçilerdi. Yahudi yollarına yapılan yardımlar yüzünden kendi yollarının yapılmadığını iddia ettiler. İngilizlere göre bu şikâyetler bitecek gibi değildi. Arapları memnun etseler bile bu sefer de Yahudi şikâyetleri başlayacaktı. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 168,169)

Demir Yolları

Yahudiler, Filistin'deki demiryollarının haddeleme stokunun Hayfa yoluyla gönderilen narenciye mahsulü için yetersiz kaldığını düşünüyorlardı. Tel Aviv, Yafa ve Hayfa' da her yıl daha da gelişen narenciye üretiminin pazarlanması için demiryolları yetersizdi. Bunun için Yahudi Narenciye Yetiştiricileri Birliği bir bildiri yayınladı. Buna göre, yıldan yıla gelişen ve büyüyen meyve taşımacılığına uygun ek vagonların alınması gerektiği, mevcut yüklemeye hangarlarını genişletmek

ve demiryolu istasyonlarında yeni hangarlar inşa etmek, meyve taşımacılığı için daha fazla sayıda trenin çalışması ve istasyonlar arasında ilave geçiş yerleri inşa etmek gibi talepleri vardı. Yafa Narenciye Borsası Genel Müdürü, narenciye mahsulünün taşınmasıyla ilgili sorun yaşamak istemediklerini belirtti. Yahudi tüccar ve çiftçilerden gelen bu çağrıya İngiliz yönetimi hemen kulak verdi. İngiltere'den gelen uzmanlar tarafından, Karayolu ve Demiryolu Taşımacılığı Komitesi kuruldu. Komite, Yafa' dan Hayfa' ya giden yolun tamamlanmasının demiryolu taşımacılığının yükünü azaltacağı sonucuna vardı. Ancak, Manda idaresi, Arapların tepkisini ve narenciye ihracatın hızlı bir şekilde genişlemesinin ve ihracatçıların maliyetlerinin en aza indirilme çabalarını göz önünde bulundurarak, bu konunun hassasiyetle ele alınması gerektiğine karar verdi. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 168-170)

Limanlar

Filistin, coğrafi yapısı gereği yüksek kapasiteli doğal limanlara sahip değildi. İstenilen seviyede yüksek kapasiteli liman tesisleri sağlamak için de kapsamlı mühendislik çalışmalarına ihtiyaç vardı. Gazze, Acre, Caesarea'nın gibi doğal limanlar, Roma döneminde kullanılmış, ancak mevcut şartlar için yetersiz kalmışlardı. Ülkenin ana limanı Hayfa' daydı. Ekim 1933'te hizmete giren İngiliz-Yahudi ortaklığı tarafından yapılan limanın maliyeti 1.250.000 sterlindi. Hayfa, aynı zamanda Irak Petrol Şirketi'nin boru hattının denizle bağlantı noktasıydı. Yafa ise, daha küçük kapasiteli bir limandı. Daha çok narenciye ihracatı için kullanılmaktaydı. Aşağıdaki tablo, Hayfa ve Yafa limanlarının nispi ticari pozisyonlarını göstermektedir.

Tablo 2: Hayfa ve Yafa Limanları' nın Nispi Ticari Faaliyetleri (Kaynak: Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937)

	YAFA LİMANI		HAYFA LİMANI	
	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat
1932	221,113	106,824	273.411	54.164
1933	348,797	96,888	410,000	71,632
1934	486,974	120,967	589,203	99,756
1935	402,524	171,819	787,307	138,427
1936	163,134	117,156	756,722	164,028 (Ton) (Ham petrol ihracatı hariç)

²

Tablodaki verilere göre, Yafa ve Hayfa limanları faaliyete geçtikleri tarihten itibaren oldukça yoğun bir ticaret hacmine sahip olmuşlardı. Zaman içinde

²National Archives Of United Kingdom, "The Civil Administration: 1920-1936", 22 June 1937, Chapter VI., p. 168-171.

ihracatın arttığı görülmektedir. Yafa' daki liman ve tesisler, Hayfa' daki limanla aynı kapasitede değildi. Yafa Limanı ağırlıklı olarak narenciye ihracatı için kullanılmaktaydı. Çünkü Yafa, narenciye üreten iç bölgelere elverişli bir ulaşım ağına sahip olmuştu. 1934'te narenciye ihracatının artmasıyla birlikte Yafa Limanı'nın kapasitesi artırıldı. Ancak zaman içinde bölgede yaşanan çatışmalar ve isyanlar yeni sorunları da beraberinde getirdi. Arapların grevi nedeniyle Yafa Limanı bir süre kapalı kaldı. Ayrıca liman, Yahudiler için de güvensiz bir hale gelmişti. Bu sebeplerle yaşanan ticari durgunluk, Yahudileri yeni çareler aramaya sevk etti. Tel Aviv Belediye Başkanı tamamen Yahudilere ait bir limana olan ihtiyaçtan söz etti. Yahudiler nüfuslarının yoğunlukta olduğu Tel Aviv'e bir liman yapılmasını istediler. İngiliz sivil yönetimi ise, Arapların tepkisini çekmemek adına Tel Aviv yerine orta ve güney Filistin bölgesinde bir liman projesi düşündüklerini belirtti. İngiliz sivil yönetimi, Tel Aviv'de düşünülen liman için idarenin fonlarının kullanılmayacağını belirtti ancak yardım ve dışardan gelecek fonlarla özel bir liman kurulmasına onay verdi. Bu bağlamda bir Liman ve Ulaşım Konseyi oluşturuldu. Çeşitli yardım ve bağışlarla Tel Aviv sahilinde ayrı bir iskele ve daha küçük bir liman inşası için Yafa limanına yaklaşık olarak 6,5 km uzaklıkta tamamen Yahudilere ait bir inşaat başlatıldı. Yahudiler zaman içinde Tel Aviv Limanı'nı genişletmek adına ek tesisler kurulmasını istedilerse de İngilizler, böyle bir adımı Yafa Limanı'nı etkisizleştireceği için kabul etmediler. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 171)

15. Yahudi Ajansı'nın Kuruluşu

1897'de İsviçre Basel'de kurulan Siyonist Örgüt, her biri kural olarak bir devletin sınırları ile kapsamlı bir şekilde genişleyen federasyonlara bölünmüş uluslararası bir organdır. Dünyadaki bütün ülkelerde (Rusya, Türkiye ve Siyonizm'in yasadışı ilan edildiği bazı Asya ülkeleri hariç) mevcut 45 Siyonist Federasyonu vardı. Siyonist ve Siyonist olmayan Yahudiler arasında on yıl süren müzakerelerden sonra, Yahudi topluluğunun bu iki kesimi arasında bir anlaşmaya varıldı ve 1929'da Siyonist Kongresi'nde ortak tavır resmen teyit edildi. Bu anlaşma, 6 Ağustos 1930 tarihli bir mektupla İngiliz Hükümeti tarafından resmen tanınan genişletilmiş Yahudi Ajansı'nın kurulmasıyla sonuçlandı. Yahudi Ajansı, Siyonist Örgüt' ten bağımsız olmayan Filistin'e yapılmış büyük Yahudi göçlerinden (Aliyah) sorumlu ana kurumdu. Görevi, tüm dünyadaki Yahudi halklarının, Filistin'deki mirasları ve topraklarıyla bağlantı kurmalarını sağlamak ve gelişen bir Yahudi geleceği ile güçlü bir İsrail'i inşa etmek adına onları güçlendirmektir. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 172.)

Filistin'deki Manda idaresi de Yahudi Ajansı'nı hemen tanıdı. Bu bağlamda Yahudi Ajansı'nın tanınmasına dair şu bildiri yayımlandı:

“Uygun bir Yahudi ajansı, Yahudi vatandaşı ve Yahudi nüfusun çıkarlarını etkileyebilecek ekonomik, sosyal ve diğer konularda Filistin Manda idaresi ile danışma ve işbirliği yapmak amacıyla bir kamu kuruluşu olarak tanınacaktır. Filistin'de ülkenin yönetimine katkıda bulunmak için her daim idarenin kontrolüne

tabi tutulacaktır. Yahudi Ajansı, Manda idaresinin anayasası ile çatışmadığı sürece bir kurum olarak tanınacaktır. Filistin'de bir Yahudi yurdunun kurulmasına yardımcı olmaya istekli tüm Yahudilerin işbirliğini güvence altına almak için Majestelerinin Hükümeti ile istişare edecek adımlar atacaktır.”

Filistin için genişletilmiş Yahudi Ajansı, Siyonist Örgütüne bağlı olmayan çeşitli ülkelerdeki Yahudilerin temsilcilerinin yarısının oluşturduğu bir organdır. Yahudi Ajansı'nın üst yönetim organı, Siyonist Kongresi tarafından seçilen Siyonist Organizasyonun 112 temsilcisinden ve her ülkede yerel koşullara en uygun şekilde atanan çeşitli ülkelerdeki 112 Yahudi temsilcisinden oluşan Konsey'dir. Konseyin olağan toplantıları, Siyonist Kongresi'nin oturumları ile ve bu oturumların hemen ardından iki yılda bir yapılır. Konsey bünyesinde İcra Kurulu'ndan rapor almak için aralıklarla bir araya gelen, Ajansın faaliyetleri hakkında genel gözetim ve denetim yapmak üzere bir Yahudi Ajansı İdari Komitesi bulunmaktaydı. Siyonist 20 ve Siyonist olmayan üyeler tarafından 20 olmak üzere toplam 40 üyeden oluşmakta ve genellikle Siyonist Genel Konsey ile aynı anda toplanmaktadır. Yahudi Ajansı Yürütme Kurulu, Konsey tarafından atanır ve Siyonist ve üç Siyonist olmayan üyelerden oluşur. Yahudi Ajansının yürütme daireleri Kudüs'te bulunuyordu. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 173)

Yahudi Ajansı'nın temel görevi, Filistin'e yapılan Yahudi göçlerini organize etmektir. Bu organizasyon için maddi desteği Siyonist Örgüt vermektedir. Yahudi Ajansı'nın Filistin'e göç ve diğer kolonileşme faaliyetleri için yaptığı harcamalar, 1929 yılında Siyonist Örgüt tarafından genişlemiş Yahudi Ajansı'na devredilen Filistin Vakfı Fonu'nun geliri ile karşılanmaktaydı. 1935-36'da bu fondan yapılan yıllık harcama 330.000 sterlindi. 1921-1936 arası dönemde toplam harcama, tarımsal kolonizasyon için 1.900.000 sterlin, kentsel kolonizasyon için 478.000 sterlin, eğitim için 1.487.000 sterlin, göç harcamaları için 817.000 ve kamu işleri için 523.000 olmak üzere toplam 6.215.000 sterlindi. Yahudi Ajansı Kudüs'te gösterişli bir binaya sahipti. Siyasi, Kolonileşme, Göç, Eğitim, Hazine, Ekonomik ve Ticaret ve Sanayi Daireleri gibi çeşitli bölümlere ve Alman Yahudilerinin İskan Dairesi gibi birimlere bölünmüştü. Yahudi Ajansı, Avrupa'daki Filistin Büroları ve diğer ülkelerden alınan Hükümet Göç Dairesi'nden aldığı çalışma belgelerini dağıtır. Bunun dışında Filistin'e Yahudi göçünü kontrol eder ve Filistin'in ihtiyaçlarına göre göçmenlerin oranlarını ve hangi ülkelerden geleceklerini belirlerdi. Yahudi Ajansı'nın faaliyetleri sadece genel göçmenlik konuları değildi. Filistin'deki Manda idaresi'ne idari ve ekonomik konularda danışmanlık da yapmaktaydı. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 173)

Yahudi Ajansı'nın asıl amacı, ülkenin ekonomik açıdan bakılabileceğinden de çok Yahudi'nin Filistin'e gelişini sağlamaktır. Yahudi Ajansının tanımından da anlaşılacağı üzere, göçmenlik konularıyla bağlantılı olarak önemli bir konumdaydı. Bu yöndeki faaliyetler için Ajans bünyesinde, Siyasi birim, Göç birimi ve İşçi birimleri gibi daireler kurulmuştu. Yahudilerin Filistin toprakları üzerindeki yerleşimlerinin yavaş ve sınırlı olduğunu fark eden Siyonist liderler, çok sayıda Yahudi'nin göçü için olanaklar sunan bir sanayi ve endüstri geliştirme politikası

başlattılar. Örneğin, Yahudi Sanayicileri Derneği ile bağlantılı olarak, yeni ortaya çıkan endüstri kolları oluşturmak istediler. Bu bağlamda Filistin'e gelen Yahudilerin istihdamı garanti altına alınmaya çalışıldı. Söz konusu politikanın bir ucu da Manda idaresine dayandı. Manda idaresi içindeki Yahudi istihdamının arttırılması amacıyla idareye her birim için fon yardımları yapıldı. Sosyal Hizmetler ve Yahudi hastaneleri en fazla yardım yapılan birimlerdi. Bu bağlamda Manda idaresi içinde Yahudi istihdamının olmadığı birim kalmayacaktı. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 174, 175)

İngilizlere göre, Ajans kendisine yönelik eleştirilere açık değildi. Manda idaresinin kuruluşundan itibaren Yahudi "Ulusal Evi" nin esas olarak sadece Yahudilerin kendi işiymiş gibi davranması İngilizleri kızdırmıştı. Yahudi Ajansı'na verilen yetkiler, geçmişte sömürgeleştirme göreviyle görevlendirilmiş "Chartered Companies" e benzer değildi. Ajansın yönetime tavsiye verme hakkı vardı. Ancak Yahudiler bunu bir baskıya dönüştürmüşlerdi. Araplar ise, tabii olarak Yahudi Ajansı'ndan oldukça rahatsızlık duymuşlardı. Yahudi Ajansının faaliyetleri Arapların Yahudi düşmanlığını körüklüyordu. Filistin'deki Manda idaresi'ni bunların yönlendirdiğini hatta Filistin'in tüm idaresinin bunların elinde olduğunu iddia etmişlerdi. İngilizler bu konuda Araplara hak vermektelerdi. İngilizlere göre, böylesine etkin ve güçlü bir yapının tavsiyelerinden etkilenmemek imkânsızdı. (Palestine: Report Of The Royal Commission, 1937, s. 177)

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan yenedünya düzeni, İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmiş bölgelerin sömürgeleştirilmesi planıydı. Söz konusu sömürgeleştirme planları, Milletler Cemiyeti'nin kurulmasıyla birlikte yasal bir zemine oturtularak "Manda" gibi yönetim şekilleri ortaya çıkmış oldu. 19. yüzyılın başlarından itibaren Avrupa'da yeniden nüksetmiş olan Yahudi düşmanlığı, Yahudileri dünyanın çeşitli yerlerine göç ettirmişti. Avrupa'daki Yahudi karşıtı çevrelerin ortak düşüncesi, Yahudilerin tıpkı yüzyıllar önce olduğu gibi Müslüman topraklarına sürülmeleriydi. Yüzyıllar önce Yahudilere kucak açmış olan Osmanlı İmparatorluğu bunu yine yapabiliyordu. Ancak 19. yüzyılda şartlar değişmişti. Osmanlı İmparatorluğu eskisi kadar güçlü değildi ve toprakları üzerindeki İngiliz niyetlerini anlamış görünüyordu. Yahudiler ise, eski toprakları olarak kabul ettikleri Filistin'i hiçbir zaman unutmamışlardı. Bu bağlamda Filistin'de bir Yahudi yurdu kurma hayalleri vardı. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması Yahudilere bu hayali gerçekleştirme fırsatı verdi. Siyonizm'in ortaya çıkmasıyla örgütlü bir hale gelen Yahudiler, dönemin en güçlü ülkesi İngiltere'den yardım istediler. Yahudiler, zengin ve girişimci bir toplumdur bu yüzden İngiliz siyasetinde de söz sahibi olmuşlardı. Nihayet bu çabalar sonuç vermiş, Balfour Bildirgesi İngiliz yönetimi tarafından kabul edilince Filistin'de bir Yahudi yurdu kurma planı da ortaya çıkmış oldu.

İngiltere, Birinci Dünya Savaşı öncesi, Hindistan yolu üzerinde bulunan Orta Doğu coğrafyasına sahip olmak amacıyla sinsi ve etkili bir politika izlemişti.

Buna göre, Amerikalı misyoner okullarının da yardımıyla bölgede Arap milliyetçiliğini körükleyecek faaliyetlerde bulundular. Türk idaresini Arapları ezen bir despotizm olarak gösterip, Arapların bağımsızlıklarını kazanmaları için isyana teşvik ettiler. İngilizlerin bağımsızlık masallarıyla kandırdıkları Araplar, Türk idaresine karşı büyük bir isyan hareketine giriştiler ve başarılı oldular. Ancak Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulması planları, Arapları hayal kırıklığına uğrattı. Araplar, kendi iç çekişmeleri, kişisel hırsları ve öngörüsüzlükleri sebebiyle Yahudi yurdunun kurulmasına yönelik çabalara engel olamadılar. Sayıca üstünlerdi ancak etkisizlerdi. İngilizler, Yahudilerin baskısıyla hemen harekete geçmişlerdi. Filistin işgal edildikten sonra sivil yönetime hazırlık olarak görülen askeri bir yönetim kuruldu. İngiliz askerleri, 1922'de Manda idaresinin kuruluşuna kadar Filistin'i yönettiler. Sadece güvenlik değil, idari, mali ve hukuki yapının kuruluşuna da öncülük ettiler.

1922'de Filistin Manda idaresinin kurulmasıyla Orta Doğu'ya yönelik İngiliz politikası daha da netleşmeye başlamıştı. İngiltere'nin amacı, Yahudiler vasıtasıyla Orta Doğu'ya hâkim olmaktı. Hem söz verdiği gibi Yahudilere yurt edindirecek hem de Orta Doğu'da söz sahibi olabilecekti. Irak'ta bulunan zengin petrol yatakları, İngiltere'nin iştahını kabartmıştı. Sadece İngiltere'nin değil Sykes-Pikot Anlaşması'yla Suriye'de Manda idaresi kuran Fransa'nın da benzer hedefleri vardı. Manda idaresinin kurulması ile Filistin'e büyük çaplı Yahudi göçleri başlamış oldu. Bu göçlerin belli bir düzende yapılması için Yahudi Ajansı kuruldu. Yahudi Ajansı, Manda idaresine her konuda tavsiye vermekteydi. Manda idaresi Yüksek Komiseri Sir Herbert Samuel, bir Siyonist olduğu için Yahudiler lehine bir yapılandırma başlatmıştı. Yahudiler, Siyonist Örgüt'ün desteğiyle Filistin'i ekonomik olarak geliştirdiler. Manda idaresinin yetersiz kaldığı yerde Siyonist Örgüt, İngilizleri maddi olarak desteklediler. Gelişmiş bir ekonomi daha fazla istihdam demektir. Avrupa'nın dört bir yanından gelen Yahudiler, neredeyse Arap nüfusuna ulaşmak üzereydiler. İngiliz-Yahudi ortaklığı ile gelen göçler istihdam ediliyor hatta yenilerinin gelmesi için farklı endüstri kollarının gelişmesi adına yatırımlar yapılmaktaydı. Yeni göçlerle Yahudiler rahatlıkla istihdam edilirken, Filistin'in yerli sakinleri Araplar işsizlik sıkıntısı çekmeye başlamışlardı. Yahudiler, Arap çiftçilerin arazilerine oldukça cazip ve yüksek fiyatlar verip buraları satın alıyorlardı. Arapların çoğu bu satışlara karşıydı ancak Yahudi parası her kapıyı açıyordu. Yahudiler, Arapların çorak ve verimsiz diye sahiplenmediği toprakları, bilimsel yöntemlerle ekilebilir hale getiriyor ve verimli mahsul alıyorlardı. Filistin'in tümüne yayılmakta olan bu Yahudi baskınlığı karşısında İngiliz Manda idaresi sessiz kalmaktaydı. Ses çıkaranlar da Yahudilerin sert protestolarına maruz kalıyorlardı. Ekim 1930'da İngiliz politikacı Lord Passfield 'in yayımladığı "Beyaz Kitap", Filistin'e Yahudi göçünün kontrol altına alınmasını savunmuştu. Bu fikre tepki yağdıran Yahudiler, İngilizleri her yerde protesto etmeye başlamışlardı. Bunun üzerine İngilizler geri adım atmak zorunda kalmışlardı.

1933-1936 yılları arasında Filistin'e Yahudi göçü daha da artmıştı. Avrupa'da Ulusal Sosyalizm'in yükselişi ile Yahudi karşıtlığı artmış Yahudiler

yasal ve yasal olmayan yollarla Filistin'e akın akın gelmeye başlamışlardı. Manda idaresi, göçleri kontrol altında tuttuklarını iddia ediyordu ancak yasal olmayan göçlere de göz yumuyorlardı. Nüfusları arttıkça altyapı hizmetleri Yahudilerin yaşadığı bölgelerde yoğunlaşmıştı. Ticari faaliyetlerinin daha da gelişmesi için kara ve demiryollarının yenilenmesini ve daha büyük kapasiteli bir liman yapılmasını istemişlerdi. Bu kışkırtıcı istekler karşısında isyan eden Araplar, şiddet kullanılarak bastırılıyorlardı. İngilizlerce yeniden kurulan Filistin mahkemelerinde, işgalin ilk dönemlerinde Arap üye çoğunluğu varken zaman içinde bu sayı azaltılmıştı. Yahudiler, mahkemelerde Arap hâkim görmek istemiyorlardı. Göçlerle Filistin'e gelmiş olan Yahudiler, Filistin'in yerli Yahudilerine dil baskısı yapmışlardı. Yerli Yahudiler, yüzyıllardır komşuluk yaptıkları Arapların dilini de kullanmaktalardı. Yahudiler arasında sadece İbranice' nin konuşulmasını savunan Siyonistler, yerli Yahudilere Arapçanın konuşulmaması yönünde baskı yapmaya başladılar.

Filistin Manda idaresi ve öncesinde kurulan İngiliz askeri yönetimi, Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması yönünde önemli roller üstlenmişlerdi. Filistin'i, Siyonist Örgüt ve Yahudi Ajansı'nın destek ve tavsiyeleriyle Yahudi isteklerine göre idari, hukuki, mali ve sosyal açıdan yeniden yapılandırdılar. İngiliz-Yahudi ortaklığı zaman zaman karşı karşıya gelmiş olsa da İngilizler, mali açıdan oldukça zengin ve girişimci olarak nitelendirdikleri bu toplumun baskılarına boyun eğdiler. 1936'dan sonra Arapların örgütlü olarak direnişe başlamaları İngilizleri korkuttu. Artık bu yükü taşıyamayacağını anlayan İngiltere, Filistin'e bağımsızlık fikrini gündeme getirmeye başladı. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve savaşta yaşanan olaylar İsrail'in kuruluş sürecini daha da hızlandırmış oldu. 1948'de İsrail'in kurulmasıyla sona ermiş olan Manda idaresi, Yahudilere neredeyse hazır bir devlet bırakmış oldu.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

National Archives Of United Kingdom, "Palestine: Report Of The Royal Commission, 1936, The Property Of His Britannic Majesty's Government", Londra, 1937.

----- "The Arab Revolt", Chapter II.

----- "The Balfour Declaration", Chapter II.

----- "The Period of Delay", Chapter II.

----- "The Mandate", Chapter II.

----- "Palestine under Turkish Rule", Chapter VI.

----- "The Occupied Enemy Territory Administration: 1918-1920", Chapter VI.

----- "The Civil Administration: 1920-1936", Chapter VI.

İngiliz Raporlarına Göre Filistin'deki İngiliz İdareleri ve İsrail Devleti'ni Oluşturan Süreçteki Rollerini / Macide BAŞLAMİŞLİ

-----“ Roads” Chapter VI.

-----“ Railways”, Chapter VI.

----- “Ports”, Chapter VI.

-----“The Jewish Agency”, Chapter VI.

-----“Immigration”, Chapter X.

Kitap ve Makaleler.

Armaoğlu, Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1990, C: I (1914-1980), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, No: 252, Ankara 1993.

Başlamışlı, Macide, “İngiltere'nin Yakın Doğu Politikası Dâhilinde Kıbrıs'ın İngilizler' e Devri”, “Tarihte Kıbrıs (İlk Çağlardan 1960'a Kadar)” Sempozyumu Bildirisi, Cilt: 2, İstanbul, 2017.

Deveci, Can, “İsrail Filistin Meselesi”, ERUSAM Dergisi, Yıl: 2015/Mayıs, Erciyes Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Yay., Kayseri, 2015.

Eyicil, Ahmet, Siyasi Tarih (1789-1939), Gün Yayıncılık, Ankara, 2005.

Herzl, Theodor, Siyonizm'in ve İsrail'in Kurucusu Theodor Herzl- Hatıralar, çev. Ergun Göze, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2007.

Kasalak, Kadir, “İngilizlerin Filistin Politikası Ve Filistin Mandası”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2016/3, Sayı:25, s.65-78, Isparta, 2016.

Sander, Oral, Siyasi Tarih 1918-1994, İmge Kitabevi, 24. Baskı, Ankara, 2014.

Uçarol, Rıfat, Siyasi Tarih, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1985.